

Članki in prispevki

UDK 94(4)"1914/1915":37:050(497.4)

1.04 Strokovni članek

Prejeto: 29. 5. 2015

Tatjana Hojan*

Izbor člankov o prvi svetovni vojni v pedagoškem časopisju od leta 1914 do leta 1918

A selection of articles about World War One in the educational press between 1914 and 1918

Izvleček

Prispevek opisuje, kaj so o prvi svetovni vojni pisali slovenski pedagoški časopisi med letoma 1914 in 1918. To so bili Učiteljski tovariš, Popotnik in Slovenski učitelj. Največ prispevkov je bilo v Učiteljskem tovarišu, ki je prinašal novice z bojišč, spremembe v šolskem vojnem letu, begunske šole, humanitarno delo učiteljev in učencev, podatke o mobiliziranih, ranjenih in ujetih učiteljih, njihova pisma, nekrologe padlih ter pesmi o vojni. Popotnik in Slovenski učitelj sta imela predvsem članke, ki so opisovali delo v šolah v svetovni vojni, kako seznanjati šolarje o njenem pomenu in prilagoditi učne načrte za posamezne predmete.

Abstract

This article discusses what Slovenian educational newspapers wrote about World War One between 1914 and 1918. These publications include Učiteljski tovariš, Popotnik and Slovenski učitelj. Most articles appeared in Učiteljski tovariš, which carried news from the battlegrounds and articles about the changes in the school year during the war; wrote about refugee schools and the humanitarian work of teachers and pupils, provided information about mobilised, wounded and captured teachers and published their letters, as well as obituaries for the dead and war poems. Popotnik and Slovenski učitelj mainly published articles describing work in schools during the war, and articles about how to inform pupils about the significance of the war and how to adapt the curricula for individual subjects.

Ključne besede: Prva svetovna vojna, pedagoška glasila, učitelji

Key words: World War One, educational press, teachers

* Tatjana Hojan, prof. slo. jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana, e-pošta: tatjana.hojan@gmail.com

V letih 1914 do 1918 so izhajali slovenski pedagoški časopisi *Učiteljski tovariš*, *Popotnik*¹ in *Slovenski učitelj*. *Učiteljski tovariš*, glasilo avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva, je izhajal od leta 1861, urejal ga je učitelj Engelbert Gangl in je bil tednik. *Popotnik*, pedagoški in znanstveni list, je izhajal od leta 1880, urejal ga je učitelj Mihael Nerat in je bil mesečnik. *Slovenski učitelj*, glasilo slovenskih krščanskih učiteljskih in katehetskih društev, je izhajal od leta 1899, urejal ga je katehet Anton Čadež in je bil mesečnik. Vsi trije listi so veliko pisali o svetovni vojni, nekateri daljše članke, drugi predvsem novice. V tem prispevku so razporejeni po posameznih temah.

Splošno o vojni

Učiteljski tovariš je ob začetku vojne objavil ukaze raznih ministrstev ter manifest cesarja Mojim narodom.² O cesarju in njegovem zanimanju za vojno so poročali še večkrat. Tudi junija 1915 je izdal manifest svojim narodom. Zapustila jih je Italija in napovedala vojno. Cesar je v manifestu poudaril, da se je njegova vojska uspešno upirala sovražnikom na severu in se bo tudi sovražniku na jugu.³

Septembra so bila objavljena vojna pravila, ki so jih sprejele države. Pojasnjujejo pojme: bojišče, parlamentarji, špijoni in vojna sredstva.⁴

V naslednjih številkah je *Učiteljski tovariš* objavljala obvestila o stanju na bojiščih, vojni pošti, a posebej je poudaril, da je vojna združila vse avstrijske narode in so pozabljeni vsa nasprotja.⁵

Večkrat so pisali o vojnem posojilu, ki naj bi ga prispevali vsi, ki imajo kakršna koli sredstva.⁶

C. kr. dvorna knjižnica na Dunaju je objavila razpis, da zbira vse časopise, ki pišejo o vojni, zemljevide, spise o mednarodnem položaju, razglednice z bojnega polja, leposlovne spise, ki so namenjeni za vojno in dom. To bo »vojna zbirka.«⁷

Pisali so tudi o modi, ki je bila do sedaj narekovana iz Pariza. Zdaj se je treba od te mode distancirati in vojna je prava priložnost za to. Na Dunaju in v Berlinu so razna podjetja že pričela izdelovati domača oblačila.⁸

1 Ob stoletnici izhajanja *Popotnika* je Slovenski šolski muzej leta 1980 pripravil razstavo. V *Zborniku za historijo šolstva i prosvjete* 1981 je izšel članek Tatjane Hojan, *Popotnik – Sodobna pedagogika*, str. 116–119, leta 1983 pa je izšlo *Bibliografsko kazalo Popotnik, Sodobna pedagogika 1880–1980*.

2 Vojna, *Učiteljski tovariš* (v nadaljevanju *UT*), 54, 1914, (31. 7.), št. 31, str. 1–2.

3 Cesarjev manifest, *UT*, 55, (4. 6.), št. 11, str. 1.

4 Vojna pravila, *UT*, 54, 1914, (11. 9.), št. 35, str. 2.

5 Vojna, *UT*, 54, 1914, (25. 9.), št. 36, str. 1.

6 Oklic, *UT*, 55, 1915, (29. 10.), št. 16, str. 3.

7 »Vojna zbirka,« *UT*, 55, 1915, (7. 5.), št. 9, str. 2.

8 Vojna in moda, *UT*, 54, 1914, (9. 10.), št. 37, str. 7.

V Popotniku so objavili napotke zdravnikov proti nalezljivim boleznim, ki so se razširile v vojni.⁹

Ob začetku vojne so v Slovenskem učitelju¹⁰ pojasnili, da je vojna kot odgovor na sarajevski atentat, in upali, da bo Avstrija v njej zmagala. Zapisali so tudi, da je med bojevniki mnogo učiteljev.¹¹

Urednik Anton Čadež je pisal o »vojnem kruhu«. Ta je potreben v vojnem času, in sicer na področju vzgoje, mode, jezika, vere in morale. Povsod naj velja red, disciplina, odkritost in skromnost.¹²

Čadež je opozoril tudi na to, da vojna izvabi iz ljudi čednosti in vrline, žal pa tudi praznoverje. Tako so v tej vojni ponekod v obtoku »verižna pisma«, ki jih je treba pošiljati naprej, med vojaštvom pa krožijo »varnostna pisma.«¹³

Šole in pouk v vojni

V Učiteljskem tovarišu so obvestila objavila učiteljska društva. Slovenska šolska matica je sporočila, da počitniški tečaj odpade, Zaveza pa, da ne bo letne skupščine. Zaveza je poslala poziv učiteljstvu, naj pomaga domovini v vojni in pomaga tistim, ki so ostali.¹⁴ Slovenska šolska matica je bila pripravljena nadaljevati s svojim kulturnim delom in je pozvala poverjenike, naj naberejo prispevke in naj pridobivajo nove člane.¹⁵

Večkrat so izšli tudi članki, ki so pohvalili delo slovenskega učiteljstva v vojni, tako na fronti kot pri humanitarnem delu. V novembrski številki letnika 1914 sta objavljena dva članka o šolstvu v vojni. Prvi govori o krizi Družbe sv. Cirila in Metoda, ki skrbi za naše šolstvo kljub vojnim razmeram in nujno potrebuje denarno podporo.¹⁶ Drugi članek je izrazil mnenje staršev, ki so se bali, da bodo šole zaprli zaradi vojnih razmer. Poudarili so, da prav v tem času otroci potrebujejo vsaj eno zavetišče in to naj bo šola.¹⁷

Objavljen je bil članek iz Nemčije o militarizmu in vzgoji. Tam se je spopadalo več mnenj o tem, koliko govoriti o vojni v šolah. Na koncu prispevka je poziv, da bi o tem morali pisati tudi pri nas »poklicani krogi in strokovnjaki.«¹⁸

Minister za pouk je objavil, da se pouk v šolskem letu 1914/15 ne bo mogel začeti septembra, ker so učitelji odšli v vojsko, šolska poslopja pa služijo drugim na-

9 Zdravniške zapovedi proti okuženju, *Popotnik* (v nadaljevanju *P*), 35, 1914, str. 288.

10 Članki v Slovenskem učitelju o prvi svetovni vojni so obravnavani v disertaciji Branka Šuštarja, *Slomškova zveza 1900–1926*, Ljubljana 2004.

11 Anton Čadež, Svetovni ogenj, *Slovenski učitelj* (v nadaljevanju *SU*), 15, 1914, str. 185, Podpis: -ž.

12 Anton Čadež, Vojni kruh, *SU*, 16, 1915, str. 83–85, Podpis: A. Č.

13 Anton Čadež, Vojska in praznoverje, *SU*, 16, 1915, str. 63–64, Podpis: Č.

14 Vojna, *UT*, 54, 1914, (14. 8.), št. 33, str. 1.

15 Slovenska šolska matica v Ljubljani, *UT*, 54, 1914, (25. 9.), št. 36, str. 1.

16 Ne pozabimo na svoje šolstvo! *UT*, 54, 1914, (6. 11.), št. 39, str. 3.

17 Pouk ali brez njega? (Iz krogov slovenskih staršev, *UT*, 54, 1914, (6. 11.), št. 39, str. 3.

18 Militarizem in vzgoja mladine, *UT*, 55, 1915, (29. 10.), št. 16, str. 3.

menom.¹⁹ Učitelje, ki so v vojski, je treba nadomestiti s provizoričnimi učitelji, ko pa se učitelj vrne, mu je treba zagotoviti enakovredno delovno mesto.²⁰

Objavljeno je bilo poročilo ljubljanskega župana dr. Tavčarja o delu učiteljstva v vojni. Za prostovoljno delo se je javilo 80 učencev ljudskih šol, učitelji in učiteljice sodelujejo pri humanitarnem delu, ustanovljena so dnevna zavetišča za otroke, ustanovljena je tudi žetvena komisija za Barje pod vodstvom učitelja Frana Črnagoja.²¹

V septembru 1914 je vodstvo Zaveze avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva objavilo v Popotniku poslanico svojemu učiteljstvu. Poklicani so, da store v tedanjih razmerah svojo dolžnost, tako vojaki kot oni, ki so ostali doma. Sodelujejo naj pri vseh akcijah, ki pomagajo ljudem.²² V istem letu je izšel članek učitelja Pavla Flereta o pouku v ljudski šoli. V vojni so učni načrt svetovni dogodki in to pri vseh predmetih, najbolj pa pri zemljepisu in zgodovini. Fizika naj učence pouči o orožju, ženska ročna dela o pošiljkah za vojake, petje domoljubne narodne pesmi. Čitank zaenkrat ne potrebujejo, saj nudijo čtivo časopisi. Pri spisu naj učenci pišejo dnevnik, opisujejo vsakdanje dogodke. Članek se konča tako: »Če stopi življenje v šolo, vzgaja v istem hipu samo za sebe z vsemi svojimi potrebami, z vsemi svojimi smotri ...«²³

Učitelj Anton Kosi je v obsežnem prispevku pisal o svoji obravnavi vojnih dogodkov v razredu pri posameznih predmetih. Navedel je posamezne naloge učencev o vojni in primer narodnih vojaških pesmi, ki so jih malo spremenili. Zanimivi so tudi odgovori učencev na brošuro Sovraštvo proti Angležem v Nemčiji.²⁴

Pavle Flere je prevedel deset zapovedi vojne pedagogike nemškega pedagoga Theodora Zieglerja. Opozarja na red in disciplino, državljansko vzgojo in na pouk v zvezi z dnevnimi dogodki.²⁵ Prav tako je prevedel tudi predavanje pedagoga Friedricha Wilhelma Foersterja o obravnavi vojne v šoli in doma. Predvsem je poudarjal, da učitelj ne sme podžigati sovraštva. Članek je povzel tako: »Stati torej sredi vojne, dati vojni kar je njenega in vendar visoko dvigati večne dobrine duše in človeške kulture, to je naloga našega dneva in naše ure.«²⁶

Učitelj Dragotin Pribil je pisal o vojnem posojilu v šoli. V višjih razredih so pri računstvu obravnavali obresti in pri tem podpisovanje vojnega posojila.²⁷

Pisali so tudi o vojni kroniki, ki naj bi jo vodili v šoli. Flere je opisal, kako jo sestavljajo v njihovi šoli. Zapisujejo dogodke iz najožje okolice, in sicer od mobilizacije

19 Važne odredbe naučnega ministra, *UT*, 54, 1914, (28. 8.), št. 34, str. 1.

20 Zopetno nameščenje v vojno službo poklicanega učiteljstva, *UT*, 54, 1914, (11. 9.), št. 35, str. 1.

21 Ljubljansko učiteljstvo v službi domovine, *UT*, 54, 1914, (25. 9.), št. 36, str. 2.

22 Slovensko učiteljstvo in vojna, *P*, 35, 1914, str. 212.

23 Pavle Flere, Svetovna vojna v ljudski šoli, *P*, 35, 1914, str. 265–268.

24 Anton Kosi, Sedanja svetovna vojna in ljudska šola., *P*, 36, 1915, str. 97–106.

25 Theodor Ziegler, Deset zapovedi vojne pedagogike, *P*, 35, 1914, str. 284–285.

26 Friedrich Foerster, Pedagoška obravnava svetovne vojne v šoli in doma, *P*, 36, 1915, str. 154–165.

27 Dragotin Pribil, Vojno posojilo v šoli, *P*, 36, 1915, str. 37, Podpis I.

dalje, vse podatke pa je treba kontrolirati in upoštevati uradna potrdila. Otroci radi sodelujejo.²⁸

V Popotniku so objavili razglas ministrstva za nauk, da vojna ne sme ovirati rednega pouka. Po potrebi se lahko učni načrt skrajša, učitelje pri vojaki naj nadomeste učiteljice.²⁹

Vendar pa je že februarja 1915 isto ministrstvo ukazalo, naj se šole na deželi, kjer manjka poljedelcev, posvete kmetijskim opravilom. Pouk naj se omeji, če je nujno, tudi predčasno konča.³⁰

Zaradi vojne napovedi Italije so na Primorskem, zatem pa tudi v Ljubljani, Mariboru in Celju predčasno končali pouk na vseh šolah, na avstrijskih srednjih šolah pa 26. junija.³¹ Podrobno poročilo o šolstvu na ljudskih kranjskih šolah je izšlo v zadnji številki leta 1915.³²

Ob smrti nadvojvode Franca Ferdinanda so v Slovenskem učitelju zapisali, da se bo slovensko katoliško učiteljstvo maščevalo za njegov umor, in sicer s podvojenim delom na vzgojnem polju. Poglobili bodo predvsem versko vzgojo.³³

V Slovenskem učitelju so poročali, da se bo pouk na Kranjskem začel 21. septembra. Za otroke, ki so imeli očete v vojski, je patronat Vincencijeve družbe pripravil več zavetišč.³⁴

V Ljubljani so večino šolskih poslopij zasedli vojaki, tako da je bil pouk dopoldne in popoldne in je več šol gostovalo v enem poslopju. V kapelah so organizirali pouk krščanskega nauka za otroke, ki niso imeli pouka, vendar odziv ni bil velik. V listu so opozarjali na veliko moralno škodo, če bodo učenci ostali brez rednega pouka.³⁵

Anton Čadež je v oktobru 1914 v članku opozarjal na učiteljeve dolžnosti v vojni. Mladino mora vzgajati na temelju verskih in nravnih načel, sodelovati pri Rdečem križu in biti čimbolj skromen.³⁶

Objavljeno je naročilo ministra za pouk in bogočastje Maxa Hussareka, naj mladino poučujejo o pomenu sedanje vojne, ki je združila vse avstrijske narode v navdušenju za domovino. Zlasti pri pouku zgodovine in zemljepisa naj učitelji opozore na medsebojni vpliv posameznih narodov. Mladina naj se pridno uči, da bo nadomestila vrzeli, ki bodo nastale med izobraženci kot posledice vojne.³⁷ O vojni v šoli je bilo objavljenih še nekaj člankov. Nekateri poudarjajo pomen verskih vaj in da je v tem času strankarska

28 Pavel Flere, *Vojna kronika v šoli*, P, 36, 1915, str. 131–132.

29 Začetek šolskega leta, P, 35, 1914, str. 215.

30 Naredba naučnega ministra glede šol, P, 36, 1915, str. 94.

31 Šolstvo, P, 36, 1915, str. 198–199.

32 Letno poročilo o stanju ljudskošolskega šolstva na Kranjskem koncem leta 1914, P, 36, 1915, str. 240.

33 + Nadvojvoda Franc Ferdinand, SU, 15, 1914, str. 137.

34 Začetek šolskega leta, SU, 15, 1914, str. 211–212.

35 Zasilni pouk, SU, 16, 1915, str. 200.

36 Anton Čadež, V resnih trenutkih, SU, 15, 1914, str. 217–218, Podpis: -ž.

37 Pomen sedanje vojne, SU, 15, 1914, str. 238.

nasprotja preglasilo domoljubje,³⁸ drugi so navduševali učitelje za zbiranje prispevkov za vojsko, za skrb za mladino brez očetov in za opozarjanje na junaštva na bojiščih.³⁹

Urednik lista Anton Čadež je pisal, naj učitelj v šoli sicer govori o vojni in dogodkih v njej, vendar naj deluje pomirjevalno in naj o vojni pripoveduje pri posameznih šolskih predmetih.⁴⁰ Objavil je tudi predavanje, ki ga je imel na katehetskem sestanku, v katerem piše o vzgoji med vojno. Mladine ne bi smeli vzgajati v narodnem in plemenskem sovraštvu, ampak v krščanski ljubezni do bližnjega.⁴¹

Učiteljica Marica Koželj je zapisala, naj v šoli sicer omenjajo vojno, vendar primer- no otrokovi starosti in naj ne budijo prevelike bojevitosti, ker je vojska »strašno zlo.«⁴²

Šolo in vojsko je opisal tudi članek v letniku 1915. V šoli morajo vzgajati dobre vojake, zato morajo mladino vzgajati v dobri telesni pripravljenosti, toda telesne vaje morajo biti združene z nraštvenim šolanjem.⁴³

Šolske oblasti so svetovale, da bi na šolah odrasli in otroci pod vodstvom učiteljev zbirali vse vredne predmete iz svetovne vojne. Take »vojne sobice« bi bile kasneje prava znamenitost.⁴⁴

Vojne razmere so tako kot v osnovnem šolstvu občutili tudi v srednjem šolstvu. O srednjih šolah in vojni je bilo objavljeno poročilo, da pouk v teh razmerah ne more biti tako kvaliteten, kot bi moral biti. Dijaki so preobremenjeni z vojnimi dogodki, skoraj vsak ima koga v vojni in se ne morejo zbrati pri pouku.⁴⁵

Objavljeni so podatki iz letnega poročila celjske gimnazije z nemško-slovenskim učnim jezikom za šolsko leto 1914–15. Našteto je število učnih oseb, dijakov in učni uspeh. Pouk je potekal samo popoldne v prostorih stare gimnazije, obisk pa je bil kljub vojni zelo dober.⁴⁶

Ravnateljstvo slovenske državne gimnazije v Gorici je pozvalo starše učencev, naj dovolijo otrokom, da odidejo na kmete in pomagajo pri kmetijskih delih.⁴⁷

V Popotniku sta leta 1915 izšli dve statistiki slušateljev v vojnem letu 1914, in sicer za avstrijske tehnične visoke šole in za srednje šole.⁴⁸

V začetku leta 1916 je učiteljica Marica Koželj postavila vprašanje, kako ukrepati pri pouku. Otroci neredno obiskujejo šolo, kadijo, pijejo, se pretepajo in ne pozdravljajo.⁴⁹

38 Matko Potočnik, Vzgojni momenti vojske, *SU*, 15, 1914, str. 265–266, Podpis: Belan.

39 Janko Grad, Vzgojni momenti ob vojski, *SU*, 16, 1915, str. 215–219.

40 Anton Čadež, O vojski – v šoli, *SU*, 16, 1915, str. 10.

41 Anton Čadež, Novi časi – novo delo, *SU*, 16, 1915, str. 233–236.

42 Marica Koželj, Ali res povsod vojna? *SU*, 16, 1915, str. 237–238.

43 Matko Potočnik, Šola in vojska, *SU*, 16, 1915, str. 172–173, Podpis: Belan.

44 »Vojne sobice«, *SU*, 16, 1915, str. 254.

45 Vojna in srednja šola, *UT*, 54, 1914, (20. 11.), št. 40, str. 7.

46 »Vojno« šolsko leto, *UT*, 55, 1915, (19. 11.), št. 17, str. 4.

47 Goriške vesti, *UT*, 54, 1914, (14. 8.), št. 33, str. 4.

48 Šolstvo, *P*, 35, 1915, str. 146–147.

49 Marica Koželj, Z besedo na dan, *Slovenski učitelj: glasilo slovenskih krščanskih učiteljskih in katehetskih društev* (v nadaljevanju *SU*), 17, 1916, (15. 2.), št. 2, str. 28–30.

Kar nekaj različnih odgovorov je bilo v naslednjih številkah revije. Marija Štupca, učiteljica na vadnici v Ljubljani, je menila, da je najuspešnejše sredstvo za vzgojo mladine molitev, seznanjanje z zgodovino in petje domoljubnih pesmi.⁵⁰

Podobno je svetovala tudi Marija Einspieler, ki je menila, da je krščanska vzgoja ključ do sreče. Zato je priporočala pri pouku molitev in za berilo revijo *Bogoljub*.⁵¹

Učiteljica Antonina Rott je navedla nekaj konkretnih ukrepov, ki jih uporablja. Take, ki so se pretepali, je ločila, kakšnega pridržala po pouku, kadilcem je preiskala žepe in vzela cigarete, v gostilnah pa naročila, naj ne točijo pijach šolski mladini. Tisti, ki je niso pozdravljali, so morali v šoli pokazati, da znajo pozdravljati. Ob nedeljah jih je po maši povabila k sebi domov, kjer so se pripravljali za igro, deklamirali in peli.⁵²

Ljubljanski mestni šolski svet je maja 1916 poslal vodstvu ljudskih šol odlok, da morajo do 1. junija predložiti pismene razprave, v katerih bodo obravnavali vprašanje: V katerih ozirih utegne vojska škodovati šolski mladini in kako bo skušala šola to škodo v pedagoškem in didaktičnem oziru že sedaj, zlasti pa po vojski popraviti?⁵³

V istem letniku Slovenskega učitelja sta bila objavljena dva članka na to temo. Anton Čadež je pisal v članku o pomenu vzgoje na deželi in v mestih. Na deželi so fantje prevzeli domačije in tudi oponašajo odrasle razvade. Nanje bi morale vplivati nadaljevalne šole, izobraževalna društva, Marijine družbe in krajevna policija. Mlajšim otrokom pa ne smemo pripovedovati o krvavih vojnih dogodkih, ker jih v otroških igrah posnemajo. V mestih pa bi morali zatirati nedostojno oblačenje, branje knjig z opolzko vsebino in obisk kinov. Učitelj pa mora biti učencem zgled.⁵⁴

Franc Fabinc je v članku poudaril, da mora učitelj vzgajati mladino tudi po pouku in jo zaposeliti. Otroci morajo iz rok staršev v roke učitelju in obratno. Obiskujejo naj prireditve v Mestnem domu in v šolah opravljajo ročna dela. Učitelj mora poskrbeti tudi za mladino, ki konča šolanje in si izbira poklic.⁵⁵

Poleg teh člankov je izšlo v letu 1916 v Slovenskem učitelju še nekaj člankov s podobno tematiko. Ivan Grad je 3. februarja pri zborovanju podružnice Slomškove zveze za novomeški okraj predaval o tem, kaj zahteva sedanja doba od učiteljev. Glavno načelo naj bi bilo: vzgoja za Boga in domovino, gojiti treznost, usmiljenje in posebno skrb posvetiti sirotam. Tudi staršem mora pomagati pri vzgoji.⁵⁶

Leta 1917 je izšel članek učiteljice Ljudmile Bajec, ki je predavala na zborovanju Slomškove zveze, podružnice za kočevski okraj. V njem je napisala, da so nauki Martina Slomška kot nalašč tudi za sedanjo dobo. Otroke je treba vzgajati v ljubezni do domovine, vojakov, vdov in sirot, posebno pozornost pa je treba posvetiti tudi begunskim

50 Marija Štupca, Z besedo na dan, *SU*, 17, 1916, (15. 3.), št. 3, str. 49–52.

51 Marija Einspieler, Z besedo na dan, *SU*, 17, 1916, (15. 7.), št. 7–8, str. 153–154.

52 Antonina Rott, Z besedo na dan, *SU*, 17, 1916, (15. 5.), št. 5, str. 97–102.

53 Za ljubljansko mladino, *SU*, 17, 1916, (15. 5.), št. 5, str. 114.

54 Anton Čadež, Skrb za mladino med vojsko in po vojski, *SU*, 17, 1916, (15. 11.), št. 11, str. 225.

55 Franc Fabinc, Skrb za mladino med vojsko in po vojski, *SU*, 17, 1916, (15. 12.), št. 12, str. 255–260.

56 Ivan Grad, Kaj zahteva sedanja doba od nas? *SU*, 17, 1916, (15. 2.), št. 2, str. 34–36.

otrokom v šoli. Zbirajo naj darove zanje. Otrokom je treba vzbuditi narodno zavest, ki je zelo pomembna v boju proti sovražnikom. Posebej je to naloga učiteljic, ki nadomeščajo učitelje, ki so odšli na fronto.⁵⁷

Leta 1917 so bile objavljene tudi glavne misli iz govora deželno sodnega svetnika Frana Milčinskega s shoda dobrodelnih društev. Vojna je na mladino zelo slabo vplivala, saj je bilo na ljubljanskem sodišču leta 1913 obsojenih 64 mladostnikov, leta 1914 71, leta 1915 79 in leta 1916 101. Pri okrajnem sodišču pa so te številke rasle od 86 na 145, 165 in 190. Doma je vzgoja v več primerih nezadostna, ker so očetje v vojski, šole pa so ponekod zasedli vojaki, tako da je pouk nereden. Deželne oblasti so sicer izdale nekatere ukaze za varstvo mladine, a se ne izvajajo. Posebej je krivil negativen vpliv ulice in pa kino, rešitev pa bo prinesel šele mir.⁵⁸

10. novembra 1918 je deželni šolski nadzornik dr. Mihael Opeka sklical konferenco nadučiteljev, voditeljic in voditeljev ljubljanskih in bližnjih okoliških ljudskih šol. Dejal jim je, da se morajo boriti proti slabim pojavom, ki jih je pustila vojna. Otroke morajo odstraniti s cest, nedeljske in praznične maše morajo biti redne in obvezne. Ko otroci niso v šoli, jih je treba nadzorovati ter jih učiti spoštovanja do avtoritet.⁵⁹

Tudi v Učiteljskem tovarišu je izšlo nekaj člankov o pouku med vojno. Učitelj Ivan Kelc je leta 1916 napisal dva sestavka. V prvem je poudaril, da je domoljubna vzgoja možna pri vseh predmetih. Predvsem je treba gojiti ljubezen do cesarja in še posebej obravnavati Cesarsko pesem.⁶⁰

V drugem članku je obravnaval delo mladine. Učitelj lahko pomaga vdovam in sirotam tako, da jih združi k skupnemu delu. K temu potem navaja tudi svoje učence.⁶¹

O delu na šolah so šolske oblasti izdale več odlokov. Ministrstvo za pouk je 25. januarja 1916 poslalo dopis na šole, naj objavljajo vsa odlikovanja za hrabrost, ki so jih zaslužili bivši učitelji in učenci. V letnih poročilih naj objavljajo spomenice, opisan naj bo delež, ki ga je posamezna šola imela v vojni.⁶²

Zbirke za vojni kotichek naj bi vsebovale predmete iz vojne v spomin na svetovno vojno. To bi bili lahko kosi šrapnelov, granat itd. Zbirati bi morali tudi slike vojskovodij in junakov, posebno pozornost pa bi morali posvetiti padlim vojakom iz domače občine. V šolsko kroniko naj vpišejo vse bivše učence, ki so padli.⁶³

57 Ljudmila Bajec, Slomšek in sedanja doba, *SU*, 18, 1917, (15. 10.), št. 10, str. 193–197.

58 Fran Milčinski, Vojna in mladina, *SU*, 18, 1917, (15. 10.), št. 10, str. 198–199.

59 Prava svoboda, *SU*, 19, 1918, (15. 11.), št. 11, str. 236–238.

60 Ivan Kelc, Vzgoja patriotizma v ljudski šoli, *Učiteljski tovariš: glasilo avstr. jugoslov. učiteljstva* (v nadaljevanju *UT*), 56, 1916, (25. 2.), št. 4, str. 1–2.

61 Ivan Kelc, Vzgoja mladine k resnemu delu, *UT*, 56, 1916, (7. 4.), št. 7, str. 2.

62 Šola in vojna, *UT*, 56, 1916, (14. 7.), št. 14, str. 2.

63 Zbirke za vojni kotichek, *UT*, 57, 1917, (20. 4.), št. 8, str. 3.

Učitelj Božo Račič je opisal, kako je na svoji šoli uredil vojno zbirko. Razdelil jo je na dva dela. V prvem je vojni arhiv in vojna kronika, v njem so zapiski od začetka vojne, prvi vtisi o vojni pri ljudeh, letaki, dopisnice, ki jih pišejo učenci, slike učiteljev v vojni in odlikovanja.

V drugem delu bi bili razni predmeti, na primer drobec bombe, poleno, razni novci in cigarete.⁶⁴

Zavetišča in šole

O zavetiščih so leta 1917 pisali, da so se v Ljubljani že udomačila, odtegnila otroke ulici in jih naučila reda. Do sedaj je bilo v njih 300 otrok. So v Spodnji Šiški, v Rokodelskem domu in na Bleiweisovi cesti. Objavili so razpis za prostovoljne prispevke, da bi zavetišča delovala tudi po vojni.

Poročali so o seji upravnega sveta zavetišč, ki je bila 27. septembra 1917 v Ljubljani. V štirih zavetiščih je bilo 613 otrok, poleg tega je upravni svet oskrboval tudi šolsko kuhinjo v Mostah. Nameravajo pa odpreti tudi zavetišče na 4. slovenski deški šoli. Poleg prostovoljnih prispevkov so za zavetišča prispevala v minulem letu deželna vlada, ljubljanska občina, deželni odbor, vojaška uprava, Gospodarska zveza in občina Moste.

Spomladi leta 1918 so poročali, da je v ljubljanskih zavetiščih okrog 550 otrok, kjer se pripravljajo za šolo, hodijo na sprehode in se igrajo. Pomanjkanje hrane je ogrozilo obstoj zavetišč, vendar so jim na mestni občini pomagali, deželni odbor pa je privolil v sistemizacijo štirih mest učiteljic za zavetišča z dohodki stalnih učiteljev.

O osnovnih šolah so večkrat poročali. V letnem poročilu o stanju ljudskih šol na Kranjskem ob koncu leta 1916 ugotavljajo, da je viden vpliv vojne. Na gimnazije se je vpisalo veliko manj učencev kot v minulih letih. Opozorili so, da na 29 zasebnih šolah začno poučevati nemščino že v 1. razredu, od 6. razreda dalje pa je tudi učni jezik pri zemljepisu in zgodovini. Po učnih načrtih bi nemščino morali poučevati od 3. razreda dalje in bi morala ostati učni predmet tudi v višjih razredih. Šolske oblasti ne poskušajo teh nepravilnosti odpraviti.

Kranjski deželni šolski svet je na seji 17. novembra 1917 sklenil, da se na ljubljanski realki uvedejo vzporednice s slovenskim učnim jezikom. V šolskem letu 1918/19 naj bi bil tako slovenski učni jezik v prvih treh razredih, potem pa postopno vsako leto v višjem razredu. Nemščina bi bila tako obvezen predmet na vseh vzporednicah, v višjih razredih bi v nemščini učili zemljepis, zgodovino, kemijo in opisno geometrijo. Ta sklep so poslali ministrstvu za pouk. Seveda je ta predlog ob koncu vojne postal brezpredmeten.

Proti koncu leta 1917 so pisali, da so ljubljanske šole ostale brez kuriva. Pouk se je pričel 12. novembra, toplomer pa je kazal 4 stopinje. Premog je za gledališča, kine-

64 Božo Račič, Šolske vojne zbirke, *UT*, 57, 1917, (23. 3.), št. 6, str. 1–2.

matografe in zabavišča, ne pa za šole. Poleg tega je pouk še popoldne od 2. do 5., ob 4. pa se že stemni in otroci sede v temi.

O mrazu v šolah so pisali še enkrat. Učitelji so na seji upravnega odbora Zaveze 10. septembra sklenili, naj se pouk pozimi ne prekine. Če manjkata kurivo in elektrika, naj prenehajo delovati lokalna zabavišča in druge ustanove brez umetniške vrednosti. Ta sklep so posredovali ministrstvu in deželnim šolskim svetom, a niso reagirali.

Deželna vlada je na dopis odgovorila, da je poslala kurivo vsem šolam, ki so zanj zaprosile.

O ljubljanskih šolah so pisali še, da imajo v šolskem letu 1917/18 14 ur pouka, torej 2 uri več kot leto prej. Drugo deško šolo so vojaki izpraznili, prostori so potrebni popravila, ta pa se še niso pričela. Že mesec dni je poslopje prazno, očiščeni pa sta le dve sobi, kjer je zavetišče. Učitelji suplenti ne dobe redne službe, starejši učitelji pa še vedno uče na dveh šolah.

Leta 1918 so ljubljanski učitelji na zborovanju 26. julija zahtevali, da se vsa šolska poslopja vrnejo šolam, učitelje pa oprosti vojne službe.

V pedagoških revijah je tudi nekaj poročil o ljubljanskih srednjih šolah. Leta 1916 je objavljeno poročilo o vojaških igrah, ki so na vseh šolah. V višjih razredih jih poučuje gimnazijski profesor, ki je tudi poročnik v rezervi, v nižjih pa izbrani inštruktorji med višješolci. Povelja so nemška, razlaga pa slovenska. Od 3. do 6. razreda je obvezen predmet vojaška telovadba, od 6. do 8. razreda pa se uče streljati.

Minister za pouk je tega leta izdal odredbo, da na vseh srednjih šolah pripravijo enomesečne tečaje za dijake zadnjega razreda, ki morajo k vojakom pred koncem šolskega leta. Tečaj je namenjen vpoklicanim, ki so v zaledju, in pa tudi prejšnjim učencem 8. razredov, ki so že na bojišču. Zanje je ministrstvo pri vojaškem poveljstvu zaprosilo, da so dobili enomesečni dopust. Tečaji so bili med 25. majem in 25. junijem.

Leta 1917 je izšel članek o obrtni šoli v Ljubljani, ki je z novim šolskim letom postala višja obrtna šola, ki je imela dve smeri: višja stavbna šola in višja obrtna šola mehanično-tehnične smeri.

O majhnem številu dijakov na srednjih šolah so pisali iz Maribora. Veliko dijakov je moralo v vojsko, kmetje pa ne pošiljajo otrok v srednje šole, ker jih potrebujejo doma. Zato bi morali učitelji pripravljati nadarjene otroke za srednje šole ali jim priiskrbeti inštruktorje.

Učna doba se je med vojno po odloku ministrstva skrajšala študentom prava in filozofije, ki so bili v vojski. Od vojaške službe se bo vštelo dva tečaja, tako da bodo lahko študirali samo tri leta. Da pa bodo predelali vso snov, bodo zanje organizirani posebni tečaji. Študenti medicine bodo drugi »rigoroz« lahko delali že ob koncu 9. tečaja, tretjega pa v začetku 10. tečaja. Ta odlok pa ni veljal za tiste, ki so v vojsko odšli prostovoljno.

Leta 1917 je v Učiteljskem tovarišu izšel članek, v katerem avtor ugotavlja, da je zelo malo slovenskih študentov. Če bi imeli univerzo v Ljubljani, bi bilo bistveno bolje. Podpreti bi morali slovenske dijake, ki gredo na univerze v Gradec in Dunaj. Zanje bi morala poskrbeti razna društva (npr. Radogoj), deželni in občinski organi in

zasebniki. V Gradcu in na Dunaju naj se ustanove odbori, ki bodo našim študentom priskrbeli stanovanja in dijaške kuhinje.

Več poročil je bilo v teh letih o šolah na Tržaškem. Leta 1916 so pisali o ustanovitvi prve slovenske meščanske šole na Primorskem. Družba sv. Cirila in Metoda je spremenila 8-razredno deško ljudsko šolo pri Sv. Jakobu v Trstu v 5-razredno ljudsko in 3-razredno meščansko šolo. Ta šola bo pripravljala učence za vstop na učiteljišča in druge strokovne šole.

Naslednje leto so pisali o pomanjkanju prostora v šolah Družbe sv. Cirila in Metoda. Država naj jim omogoči, da bodo lahko nastavili več učiteljev in da bo pouk lahko v razredih, kjer popoldne ni pouka. Na teh šolah tudi ne morejo učencem nuditi hrane, kot je to možno na drugih mestnih šolah in vrtcih.

Pisali so tudi o velikem navalu na gimnazije in realke. Otroke je treba usmeriti tudi na trgovske in navtične šole, v delavnice in podjetja. Na te praktične šole naj učence usmerja meščanska šola.

Šole v tržaški okolici so bile še vedno 6-letne z 2-letno ponavljalno šolo. Tudi če starši 12-letnika ne pošljejo v ponavljalno šolo, se jim nič ne zgodi. Zato so učitelji zahtevali razširitev šolske obveznosti do 14. leta, več slovenskih šol v Trstu in razširitev okoliških šol v 8-razredne.

Novembra 1917 so med tržaškimi novicami poročali, da je tržaški mestni magistrat nakazal Družbi sv. Cirila in Metoda 50.000 kron za razširitev šol. Nekatere šole v tržaški okolici so že 3 leta brez rednega pouka, ker primanjkuje moških učiteljev. Zato pozivajo šolsko oblast, naj ukrene, da se bodo na svoja učna mesta lahko vrnili oni učitelji, ki niso sposobni za fronto.

Po vojni je ministrstvo za pouk izdalo odredbo, naj se čimprej popravi škoda, ki jo je povzročila vojna. Šolske stavbe naj se vrnejo namenu, pouk naj bo čimbolj pogosto in naj se ne vpeljujejo nove šolske knjige in naj se ustanove šolske kuhinje.

Mobilizirani učitelji

Že julija 1914 je Učiteljski tovariš zapisal, da je mobiliziran njegov urednik Engelbert Gangl. Prvo noč v vojski je korakal proti Sv. Luciji, zdrsnil v prepad in si zlomil roko v zapestju. Odpeljali so ga v ljubljansko bolnico, kjer so ga oskrbeli.⁶⁵

V isti številki je tudi pojasnilo, kaj zakon zagotavlja družinam mobiliziranih. Državno podporo dobe ožji sorodniki, ki so avstrijski državljani in so odvisni od zaslužka vpoklicanega.⁶⁶

65 Urednik našega lista, *UT*, 54, 1914, (31. 7.), št. 31, str. 3.

66 Za sorodnike mobiliziranih. Državne podpore družinam, *UT*, 54, 1914, (31. 7.), št. 31, str. 2.

Slovenski učitelj je septembra 1914 pisal, da so bili že številni učitelji poklicani v vojsko in so večinoma »navadni vojščaki brez šarže.« Odpeljali so se z ljubljanskega kolodvora, nek nadporočnik jim je preskrbel poseben voz, nanj pa so napisali »zlato vojno geslo: Vse za vero, dom, cesarja!«⁶⁷

V Učiteljskem tovarišu je avgusta 1914 izšel članek, ki pozdravlja učitelje-vojake, ki odhajajo v boj, polni domoljubja in zvestobe cesarju. Želi jim srečo in končno zmago, da bodo spet delovali na slovenskih šolah. Članek se konča: »Slovensko učiteljstvo je državno misel goječ, pospešujoč in vzdržujoč element!«⁶⁸

Od aprila 1915 je Učiteljski tovariš v nekaterih številkah objavljaj seznam učiteljev, naročnikov lista, ki so mobilizirani. Razvrščal jih je po deželah: Kranjska, Štajerska, Primorska in Koroška. Navedeni so po imenu in kraju službovanja. Pojasnil je tudi pravne razmere v vojsko poklicanih učiteljev po posameznih avstrijskih deželah. Za Kranjsko je na primer veljalo, da neoženjeni učitelji dobe polovično, oženjeni pa polno plačo.⁶⁹

Na koncu seznama učiteljev-naročnikov je bil rezultat: s Kranjske jih je bilo 67, s Štajerske 58, s Primorske 66 in s Koroške 1.⁷⁰ Ugotovljeno je tudi, da je več primerov, ko sta bila mobilizirana oče in sin. Objavljeni sta tudi dve pismi, ki sta ju napisala dva učitelja, ki sta po dolgih letih službovanja spet poklicana k vojakom. Oba sta bila v dopisu hudomušna, saj je eden pisal, da lahko odtehta več mladih fantov, drugi pa je dopis končal: »Pa naj kdo trdi, da smo učitelji za nič!«⁷¹

Za mobilizirane učitelje kozjanskega okraja je izšel poseben imenik s podatki, kdaj je bil kdo mobiliziran in kaj je bil v vojski. Od osmih učiteljev je en pogrešan, en ranjen in en umrl.⁷²

S Štajerske so omenili vpoklic učiteljev Franca Podplatnika, Jakoba Preindla in Antona Porekarja.⁷³

Učitelj Fran Erjavec je o odhodu v vojsko pisal v literarni obliki. Zadnji večer se je v mislih poslavljal od svojih učencev in se spominjal svoje pokojne matere.⁷⁴

Slovenski učitelj je leta 1917 objavil, da je na Kranjskem ob koncu leta 1916 vpoklicanih 213 od 487 učiteljev na javnih ljudskih in meščanskih šolah.⁷⁵

Objavljal je tudi krajše vesti s fronte o padlih, ranjenih in ujetih učiteljih. Največ pozornosti pa je bilo posvečeno padlemu učitelju z učiteljišča in podpredsedniku Slomškove zveze, Izidorju Modicu. 19. decembra 1915 je bil ranjen, odpeljali so ga

67 Naši učitelji-vojaki, *SU*, 15, 1914, str. 210.

68 Učitelji-vojaki, *UT*, 54, 1914, (7. 8.), št. 32, str. 1.

69 Pravne razmere v vojaško službo plačanih učiteljev, *UT*, 55, 1915, (9. 4.), št. 7, str. 1.

70 Mobilizirani učitelji-naročniki, *UT*, 55, 1915, (29. 10.), št. 16, str. 3.

71 Mobilizirani učitelji-naročniki, *UT*, 55, 1915, (21. 5.), št. 10, str. 3.

72 Imenik mobiliziranih učiteljev kozjanskega okraja, *UT*, 55, 1915, (29. 10.), št. 16, str. 3.

73 Štajerske vesti, *UT*, 55, 1915, (16. 7.), št. 12, str. 4.

74 Fran Erjavec, *Odhod*, *UT*, 55, 1915, (21. 5.), št. 10, str. 1–2.

75 Stanje ljudskega šolstva koncem leta 1916 na Kranjskem, *SU*, 18, 1917, (15. 9.), št. 9, str. 187.

v Renče, tam pa je umrl. Prvič so pisali o njem v zvezi s številnimi knjigami, ki jih je pred mobilizacijo izročil Slomškovi zvezi,⁷⁶ drugič pa je o njem pisal njegov bivši učenec, učitelj Gregor Pečjak, ki je bil takrat tudi v vojaški službi.⁷⁷

Leta 1917 je objavljena novica, da je kranjski deželni zbor predložil vojnemu ministrstvu prošnjo, da se učitelji, ki niso sposobni za službo na fronti, oproste vojaške službe.⁷⁸

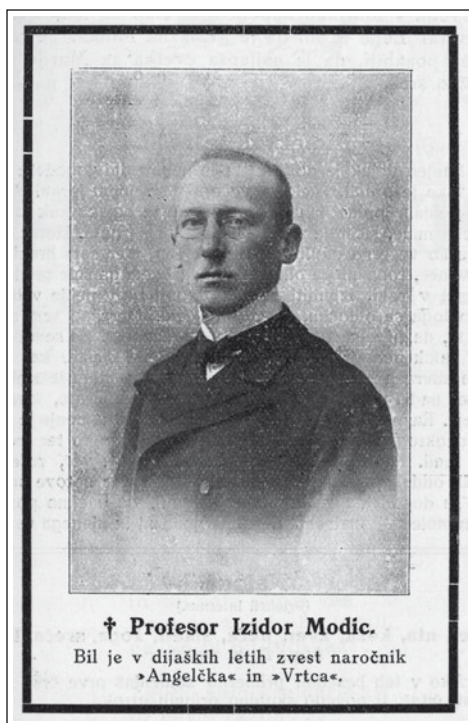
Ob koncu leta pa so poročali, da je naučni minister dr. Ludwig Cwiklinski z ozirom na pomanjkanje učiteljev izjavil, da bodo učitelji, ki niso sposobni za službo na fronti in služijo v zaledju, oproščeni začasno vojne službe od 21. 12. 1917 do 15. 7. 1918.⁷⁹

Učiteljski tovariš je v letu 1916 dvakrat objavil seznam mobiliziranih učiteljev, naročnikov njihovega lista na Kranjskem in Štajerskem.⁸⁰

Seznam vpoklicanih učiteljev je objavilo tudi učiteljsko društvo za ormoški okraj.⁸¹

Statistični podatki so bili objavljeni tudi za učitelje iz Trsta in okolice. V začetku vojne je bilo pri njih 73 učiteljev, od teh za vojsko sposobnih 63. Statistika navaja, koliko je bilo vpoklicanih, kako so napredovali v vojski, koliko je bilo ranjenih in v ujetništvu. Do takrat, ko je bilo objavljeno to poročilo, sta dva padla.⁸²

Po listu Straža je objavil Učiteljski tovariš poročilo o vpoklicih slovenskih učiteljev na Štajerskem. Vpoklicani so tudi tisti, ki so bili do sedaj oproščeni vojaške službe, pa tudi oni, ki so žetveni komisarji, občinski tajniki in imajo tudi še druge naloge. Oproščajo pa igralce, fotografe, brivce in slične. V dopisu pozivajo naše poslance, naj ukrepajo, ker pouk zelo trpi.⁸³

Izidor Modic (Angelček, 1916, str. 47).

76 Bridka izguba, *SU*, 17, 1916, (15. 1.), št. 1, str. 18–19.

77 Gregor Pečjak, Naš podpredsednik, *SU*, 17, 1916, (15. 1.), št. 1, str. 9–10.

78 Za oprostitev, *SU*, 18, 1917, (15. 9.), št. 9, str. 189.

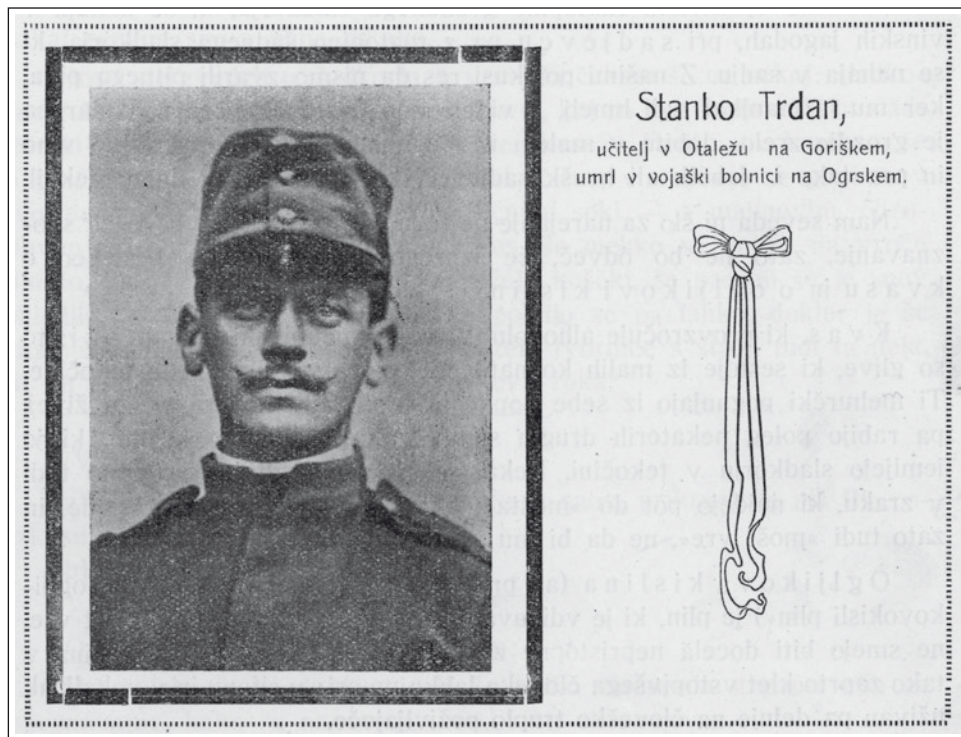
79 Oprostitev vojaščine, *SU*, 18, 1917, (15. 12.), št. 12, str. 259.

80 Mobilizirani tovariši – naročniki, *UT*, 56, 1916, (28. 1.), št. 2, str. 2, (24. 3.), št. 6, str. 3.

81 Učiteljsko društvo za ormoški okraj, *UT*, 56, 1916, (24. 3.), št. 6, str. 3.

82 Slovensko učiteljstvo Trsta in okolice in svetovna vojna, *UT*, 56, 1916, (25. 2.), št. 4, str. 5.

83 Vpoklici slovenskih učiteljev na Štajerskem, *UT*, 57, 1917, (2. 11.), št. 22, str. 5.

Stanko Trdan (Zvonček, 1916, str. 160).

O oprostitvah učiteljev sta bila objavljena dva članka. V prvem so bila pojasnila učiteljem med 18. in 50. letom starosti, v štirih poglavjih 1.) Učitelj, njega vojaška služba in oprostitvev od nje v miru, 2.) Učitelji in njih oprostitvev od aktivne vojaške službe v času vojne in 3.) Postopanje pri oproščanju učiteljev od aktivne vojaške službe in 4.) Evidenca oproščenih učiteljev.⁸⁴

Leta 1918 so izšli oprostilni odloki za učitelje vojake. Navedenih je šest odlokov med 29. 11. 1917 in 28. 2. 1918. Ta zadnji odlok je določal, da se oproste vsi učitelji, ki so pridrženi armadi na bojnem polju s »C« klasifikacijo ter pripadajo moštvo, vstevši praporščake in kadete aspirante, ki so klasificirani za pomožne službe. Uredništvo je te odloke pozdravilo kot dokaz, da naučno ministrstvo želi šolstvo čimprej normalizirati.⁸⁵

O delu učiteljstva med vojno in njegovem slabem gmotnem položaju je pisala tudi učiteljica Marica Koželj v Slovenskem učitelju. Omenja, da učiteljstvu vsi priznavajo veliko zaslug v vojni, vendar so vse druge stanove bolj zaščitili kot učitelje. Veliko jih je že padlo, ti, ki so ostali, pa so tako slabo plačani, da jih drugi gledajo zviška.

⁸⁴ A. V. O., Učiteljstvo in njega vojna služba, *UT*, 57, 1917, (4. 5.), št. 9, str. 3–4.

⁸⁵ Oprostilni odloki za učitelje vojake, *UT*, 58, 1918, (14. 6.), št. 13, str. 3.

Upala je, da bo vsaj po končani vojni bolje.⁸⁶

Spomladi 1918 je Učiteljski tovariš objavil dopis o omalovaževanju učiteljev. Naložili so mu spet novo opravilo, zdaj je setveni komisar, ki mora od vasi do vasi, da napiše, koliko bo kmet pridelal. To njegovo delo je slabo plačano, pač pa je zelo dobro plačan zastopnik občine, ki nič ne dela.⁸⁷

Leta 1916 je bilo objavljeno nekaj večjih nekrologov učiteljev, ki so padli na fronti. V prvi številki so pisali o Srečku Vilfanu,⁸⁸ učitelju iz Knežaka, in Andreju Suhadolniku,⁸⁹ učitelju iz Kranja. V drugi številki je Fran Brinar pisal o Rudiju Delakorde,⁹⁰ učitelju iz Teharij pri Celju. V št. 13 je nekrolog Stanka Terdana,⁹¹ vodje šole v Jagerščah.

Daljši nekrolog je bil leta 1918 objavljen v Učiteljskem tovarišu, posvečen Leopoldu Marnu, nadučitelju v Grosupljem, ki je padel v Črni gori.⁹²

Zaveza avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva je spomladi 1917 predlagala, da bi ustanovili Narodni kulturni svet vseslovenskega združenega učiteljstva, in to objavila v Učiteljskem tovarišu.⁹³

Že v naslednji številki je bilo objavljeno, da se z Zavezino pobudo strinjajo Društvo slovenskih profesorjev, Slovenska šolska matica, Društvo slovenskih učiteljic in Zveza učiteljev in učiteljic na Štajerskem. Odklonila pa ga je Slomškova zveza.⁹⁴

Učitelji, ki so med vojno ostali na svojih službenih mestih, so večkrat potožili zaradi svojega materialnega položaja. Na Štajerskem je v začetku leta 1916 deželni odbor sklenil izplačati učiteljem ljudskih in meščanskih šol draginjsko doklado,⁹⁵ vendar je vodstvo učiteljske organizacije Lehrerbund marca spet zaprosilo zanje, ker naj bi bile dosedanje doklade le provizorična regulacija plač.⁹⁶

Uspeli so, da je štajerski deželni odbor na seji 20. junija 1917 sklenil izročiti ljudskošolskim učiteljem dopolnilne doklade.⁹⁷

Učitelji z Goriškega so večkrat zaprosili za draginjske doklade okrajne šolske svete, deželni odbor in vlado, vendar so bile prošnje zavrnjene. Za leti 1915 in 1916 so dobili goriški učitelji namreč draginjsko doklado od 50 do 70 vinarjev dnevno in živeli zelo revno.⁹⁸

86 Marica Koželj, *Vojska in naš stan*, SU, 17, 1916, str. 57–58.

87 Učitelj setveni komisar, UT, 58, 1918, (14. 6.), št. 13, str. 3.

88 Fran Erjavac, Srečku Vilfanu v spomin, UT, 56, 1916, (14. 1.), št. 1, str. 1.

89 Vilibald Rus, Andrej Suhadolnik, UT, 56, 1916, (14. 1.), št. 1, str. 1. Podpis: V. R.

90 Franc Brinar, Rudolf Delakorde, UT, 56, 1916, (28. 1.), št. 2, str. 1.

91 Stanko Terdan, UT, 56, 1916, (30. 6.), št. 13, str. 1.

92 Engelbert Gangl, Leopold Marn, UT, 58, 1918, (25. 1.), št. 2, str. 1–2.

93 Za skupno delo, UT, 57, 1917, (30. 6.), št. 13, str. 1.

94 Za skupno delo, UT, 57, 1917, (14. 7.), št. 14, str. 1.

95 Štajerske vesti, UT, 56, 1916, (28. 1.), št. 2, str. 4.

96 Vojna doklada na Štajerskem, UT, 56, 1916, (24. 3.), št. 6, str. 3.

97 Vendar nekaj! UT, 57, 1917, (29. 6.), št. 13, str. 3.

98 Panem et circenses, UT, 57, 1917, (9. 2.), št. 3, str. 2.

Leta 1918 je deželno učiteljsko društvo poslalo spomenico namestniku v Trstu in zaprosilo za podporo begunskim učiteljem, ki so se vrnili na Goriško brez vsega.⁹⁹

Slabo se je godilo tudi učiteljem na Kranjskem. Izšlo je več člankov, v katerih je pisalo, da so na Kranjskem učitelji najslabše plačani. V Slovenskem učitelju 1917 je pisalo o pobudi Slomškove zveze za povišanje vojne podpore. Deputacija je odšla k deželnemu glavarju, ki je obljubil pomoč. V seji deželnega odbora so sklenili, da se dovolijo učiteljstvu od 1. julija do 31. decembra 1917 stalne vojne draginjske doklade.¹⁰⁰

Ob koncu leta 1917 je deželni odbor sporočil, da bo te doklade ustavil, če vlada ne bo prispevala k tej dokladi 50 %.¹⁰¹

Spomladi 1918 so objavljeni članki o prizadevanju kranjskih učiteljev za izboljšanje materialnega položaja. Na narodnem taboru v Krškem 10. marca so sprejeli resolucijo, v kateri zahtevajo, da se učiteljem izplača ves prispevek, ki ga je dovolil državni zbor, in naj od 1. januarja 1918 dalje izplačuje deželne doklade in jih poviša na najmanj 100 odstotkov.¹⁰²

Prav tako so poslali predsedniki kranjskih učiteljskih društev brzozavke ministrskemu predsedstvu, naučnemu ministru in Jugoslovanskemu klubu, ker pri deželnem predsedniku niso uspeli.¹⁰³

Črna vojska

Avgusta 1914 je v Učiteljskem tovarišu tudi zapis o črni vojski. Vanjo so spadali moški od 19 leta starosti, ki niso ne v armadi, mornarici, nadomestni rezervi in domobranstvu. Častniki v pokoju pa spadajo vanjo do 60. leta starosti. Vojska se deli v dva poziva, v prvem so črnovojniki med 38. in 42. letom.¹⁰⁴

Naslednji mesec so objavili tudi poročilo z Dunaja, da so z več bojišč poročali o junaštvu črnovojnikov, med katerimi je tudi veliko učiteljev.¹⁰⁵

V oktobru so objavili, da bodo od 15. novembra dalje pregledi črnovojnikov prvega poziva. Pri naboru so nekatere črnovojnike spoznali za nesposobne, vendar se je od takrat lahko že marsikaj spremenilo, zato so sklenili izvesti preglede znova in to za rojene med letoma 1878 in 1890.¹⁰⁶

Podrobno je tudi opisano, kdo bo vpoklican in katerim ni potrebno priti na pregled.¹⁰⁷

99 Alojzij Urbančič, Goriško učiteljstvo na delu, *UT*, 58, 1918, (22. 2.), št. 4, str. 4.

100 Povišanje vojne podpore, *SU*, 18, 1917, (15. 9.), št. 9, str. 188–189.

101 Kranjsko ljudskošolsko učiteljstvo – brez draginjskih doklad, *UT*, 57, 1917, (28. 12.), št. 26, str. 1.

102 Drago Humek, Pravico tudi nam! *UT*, 58, 1918, (22. 3.), št. 6, str. 3. Podpis: D. H.

103 Boj za kruh kranjskega učiteljstva se nadaljuje, *UT*, 58, (22. 3.), št. 6, str. 4–5.

104 Splošni vestnik, *UT*, 54, 1914, (7. 8.), št. 32, str. 3.

105 Junaštvo naše črne vojske, *UT*, 54, 1914, (11. 9.), št. 35, str. 2.

106 Ponovni nabori črnovojnih obvezancev, *UT*, 54, 1914, (23. 10.), št. 38, str. 2.

107 Vpoklicanje črne vojske, *UT*, 54, 1914, (23. 10.), št. 38, str. 5.

O novih naborih, ki so bili še razširjeni, so poročali nato spet maja 1915.¹⁰⁸

Onim, ki so bili rojeni med letoma 1892 in 1894 in so služili kot črnovojniki pri vojaki, se bo to služenje štelo kot črnovojniško službovanje, ki preneha s koncem vojne. Srednješolci, ki so služili v tej vojski, so lahko opravljali zrelostni izpit pod določenimi pogoji, oni, ki so se javili v vojsko prostovoljno, pa so lahko ta izpit opravili takoj.¹⁰⁹

18-letni črnovojniki so dobili pravico enoletnih prostovoljcev, če so obiskovali vsaj šesti razred kake srednje šole ali vsaj drugi letnik učiteljskega.¹¹⁰

Ob začetku šolskega leta 1915/16 je ministrstvo za pouk izdalo odlok, da se onim srednješolcem, ki so leta 1914/15 stopili v vojsko, ohrani pravica do vpisa v naslednji razred, prav tako pa dobivajo tudi naprej štipendije. Še enkrat pa je bilo dovoljeno rojenim leta 1897, ki so stopili v prostovoljno vojno službo, opravljanje zrelostnega izpita.¹¹¹

Decembra 1915 je vojno ministrstvo odredilo, da dobe črnovojniki od 43 do 50 let, ki niso prostovoljci, posebne oznake, in sicer ozke rumene trakove na rokavih. Posebej bodo pri tem upoštevani industrialci, obrtniki, trgovci, uradniki, poslanci in občinski svetniki. Oproščeni bodo nižjih opravkov v vojašnicah in taboriščih in bodo lahko tudi zasebno stanovali.¹¹²

Pisma iz ujetništva in bojišč

V časopisu je bilo objavljenih kar nekaj pisem in dopisnic, ki so jih pisali slovenski učitelji iz ujetništva in z bojišč. Prvi tak dopis je objavil Slovenski učitelj, pisal pa ga je Fran Silvester, nadučitelj iz Bohinjske Bistrice. Bil je ujetnik, ki so ga iz Bijskega prepeljali v Krutejo Lago, vas kakih 35 km oddaljeno od Kočinova. Tu so jih razporedili po kmečkih hišah, dobivajo 22 kopejk, od tega morajo dati od 16 do 19 kopejk za hrano. Nadzorujejo jih oficirji, so pa še dokaj svobodni. Ljudje, pri katerih živi, so revni, vendar prijazni.¹¹³

Čez dva meseca je Silvester poslal dopisnico iz Kajnska v Sibiriji. Hudomušno je napisal, da se je zdaj končalo šolsko leto, v katerem ni nič učil, pač pa se je marsičesa naučil. Večina drugih Slovencev je odšla drugam, ostal je sam.¹¹⁴

108 Novi nabori za letnike 1878 do 1890, 1891, 1892, 1893 in 1894, *UT*, 55, 1915, (7. 5.), št. 9, str. 1.

109 Vojna, *UT*, 55, 1915, (26. 2.), št. 4, str. 1–2.

110 Srednješolske vesti, *UT*, 55, 1915, (16. 7.), št. 12, str. 4.

111 Za srednješolce-črnovojnike, *UT*, 55, 1915, (8. 10.), št. 15, str. 3.

112 Posebni vojaški znaki za 43–50-letne inteligentnim krogom pripadajoče črnovojnike, *UT*, 55, 1915, (24. 12.), št. 19, str. 3.

113 Fran Silvester, Dopis iz ruskega ujetništva, *SU*, 16, 1915, str. 142.

114 Fran Silvester, »Šolsko leto končal v Sibiru«, *SU*, 16, 1915, str. 228.

*Fran Silvester
(Slovenski učitelj, 1916, str. 67).*

Učitelj Rudolf Pečjak je napisal pismo v literarni obliki. Napisal je, da leže v strelskem jarku, nekateri nosijo mrtve, v snegu so krvave sledi. Šele zdaj ceni življenje in upa, da se zjasni nebo tudi nad »ubogim in revnim slovenskim šolnikom.«¹¹⁵

V Učiteljskem tovarišu je objavljeno pismo učitelja Viktorja Breganta s srbskega bojišča. Opisal je bitko na griču Zajčica blizu mesta Pranjani. Trajala je od dveh popoldne do jutra naslednjega dne v zimskih razmerah. Zelo so se odlikovali dalmatinski vojaki in tako so premagali veliko številnejšega sovražnika.¹¹⁶

Dopisnico iz ruskega ujetništva je poslal Viktor Grčar, učitelj iz Ribnice. Bil je v mestu Ashabad ob perzijski meji in pisal, da je zdrav in zadovoljen. Javil se je tudi učitelj in skladatelj Emil Adamič, ki je bil v ujetništvu v Taškentu.¹¹⁷

Zanimivo je pismo narednika Antona Strleta, ki je pisal svojemu bivšemu učitelju Ferdu Wigeleju v Starem trgu pri Ložu, ki je bil takrat nadučitelj v Loškem Potoku. Pisal je, da se ga še v strelskem jarku spominja, predvsem njegovih naukov za življenje. Če želi, mu bo pisal še več o doživetjih v vojski.¹¹⁸

Iz Ogrske se je javil tudi Josip Bertok, ki je poučeval v Spodnjih Škofijah. Pisal je, da je že eno leto od doma in bo preteklo precej časa, da se vrne.¹¹⁹

Srečko Vilfan, učitelj iz Knežaka, je bil praporščak v črnovojniškem pehotnem bataljonu. Pisal je, da je neprestano v boju in stanuje v v skalo vsekani jami. Za boje pri Sv. Martinu je bil odlikovan z bronasto kolajno.¹²⁰

Decembra sta se javila Anton Faganeli in Andrej Čok. Prvi, učitelj iz Podgore, je pisal iz ruskega ujetništva. Prezimil bo v guberniji Voroneš, opravlja pa razna poljska

115 Rudolf Pečjak, Rdeče pismo, *SU*, 16, 1915, str. 266–267.

116 Viktor Bregant, Ob puškinih cevah smo se greti, *UT*, 55, 1915, (12. 2.), št. 3, str. 2–3.

117 Iz ruskega ujetništva, *UT*, 55, 1915, (21. 5.), št. 10, str. 4–5.

118 Anton Strle, Iz strelskega jarka, *UT*, 55, 1915, (21. 5.), št. 10, str. 2.

119 Istrske vesti, *UT*, 55, 1915, (10. 9.), št. 14, str. 4.

120 Srečko Vilfan, Zanimivo pismo z bojnega polja, *UT*, 55, 1915, (8. 10.), št. 15, str. 1–2.

dela.¹²¹ Andrej Čok pa je pisal iz srbskega bojišča v Ralji in poslal krizanteme iz Kalimegdana.¹²²

V Učiteljskem tovarišu so opozorili, da ruska in srbska cenzura ne dostavlja pošte vojnim ujetnikom. Zato svetujejo svojcem, da napišejo dopisnice, napisane čimbolj kratko in razločno. Vso korespondenco za vojne ujetnike v sovražnih državah je treba posebej označiti na naslovni strani, zanje pa ni treba plačati poštnine.¹²³

Vekoslav Črnigoj, učitelj v Bovcu, je opisal svojo pot od rezervne častniške šole v Brežah na Koroškem, uvrstitve v 2. kompanijo XVII. maršbataljona, odhoda v Galicijo, številnih bojov in selitev, bivanja v bolnici do težko pričakovanega desetdnevnega dopusta, ko je lahko obiskal domače.¹²⁴

Katehet je objavil pismo z bojišča učitelja Rajka Novaka, ki je padel februarja 1915. Bil je njegov učenec, nato pa kolega na rudniški šoli v Idriji.¹²⁵

Ivan Primožič, nadučitelj v Mekinjah, je poslal več dopisnic z bojišča v Romuniji, kjer je bil tudi ranjen.¹²⁶

Marca 1917 je bila objavljena novica, da je bil Primožič odlikovan z vojaškim zaslužnim križcem III. razreda z vojno dekoracijo in meči.¹²⁷

Več člankov je napisal tudi učitelj Fran Silvester, ki se je redno oglašal. Leta 1916 je pisal, da je bil v Sibiriji na jugu v mestu Tjumen ob srednjem Uralu v guberniji Tobolsk, nato pa odšel v vas Rudnervejde v guberniji Tavrija.¹²⁸ Leta 1917 je poročal, da je bil najprej pri nemškem kmetu, nato pa pri ruskem. Prestavili so ga v Orehovo, kjer je opravljal kmetijska dela s stroji.¹²⁹

Imel je spričevalo, da ni sposoben za težja dela. Po oktobrski revoluciji je bil zaposlen v pisarni, kjer je skrbel za šolske zadeve v okraju.¹³⁰

Premestili so ga v Berdjansko, kjer je prav tako skrbel za šolstvo, opisal praznovanje 1. maja, protirevolucijo in zasedbo Nemcev.¹³¹ Podrobno je opisal tudi obisk ženske gimnazije in njeno razstavo risb in ročnih del. Poudaril je, da je bil prvi Slovec, ki jih je obiskal.¹³²

121 Anton Faganeli, *UT*, 55, 1915, (3. 12.), št. 18, str. 5.

122 Andrej Čok, Pismo s srbskega bojišča, *UT*, 55, 1915, (3. 12.), št. 18, str. 5.

123 Dopisovanje z našimi vojnimi ujetniki, *UT*, 55, 1915, (8. 10.), št. 15, str. 2.

124 Vekoslav Črnigoj, Iz zapiskov mojega potovanja po fronti, *SU*, 18, 1917, (15. 3.), št. 3, str. 59–61, (15. 4.), št. 4, str. 87–88, (15. 5.), št. 5, str. 110–112, (15. 7.), št. 7–8, str. 158–160, (15. 10.), št. 10, str. 205–207, (15. 12.), št. 12, str. 253–254. Podpis: V. Č.

125 Fran Oswald, Raznoterosti, *SU*, 17, 1916, (15. 10.), št. 10, str. 222–223. Podpis: O.

126 Ivan Primožič, Bojišče, *SU*, 18, 1917, (15. 1.), št. 1, str. 18–19.

127 Vojaško odlikovanje, *SU*, 18, 1917, (15. 3.), št. 3, str. 66.

128 Fran Silvester, Danes tukaj, jutri tam, *SU*, 17, 1916, (15. 7.), št. 7–8, str. 172.

129 Ibid, *SU*, 18, 1917, (15. 3.), št. 3, str. 69.

130 Fran Silvester, Iz ujetništva, *SU*, 18, 1917, (15. 6.), št. 6, str. 143–144, (15. 9.), št. 9, str. 190–191.

131 Fran Silvester, Od Azovskega morja, *SU*, 19, 1918, (15. 2.), št. 2, str. 36–37, (15. 6.), št. 6, str. 132–134, (15. 9.), št. 9, str. 178–181, (15–10.), št. 10, str. 203–204, (15. 11.), št. 11, str. 230–232.

132 Fran Silvester, Razstava ročnih del v Orehovu na Ruskem, *SU*, 18, 1917, (15. 12.), št. 12, str. 251–252.

Septembra 1918 je sporočil, da ni več ujetnik, ker ga je nemško poveljstvo nastavilo za tolmača pri okrajni oblasti v Berdjanskem.¹³³

V Slovenskem učitelju so poročali tudi o slovenskih učiteljih v Srbiji. Tisti, ki so v vojni službi napredovali, so postali okrajni šolski nadzorniki v Srbiji in Črni gori. Omenjeni so Franc Merljak, Drago Hude in Makso Jovan.¹³⁴

Slednji je opisal svoje doživljanje v Črni gori, kjer je bil šolski nadzornik za nikšički okraj.

Potoval je na kobilici, obiskoval šole, ki so bile največkrat poškodovane in izropane, pouk pa nereden.¹³⁵

V Učiteljskem tovarišu so objavljene dopisnice učiteljev iz ruskega ujetništva. Pisali so jih: Vekoslav Benko, Rajko Božič, Josip Klemenčič, Jože Hladnik, Bogdan Kranjc, Josip Špenko in Ivan Trebše. Med daljšimi prispevki je poročilo Vilka Mazija, učitelja v salezijanskem zavodu na Rakovniku. Pisal je z italijanskega bojišča, kjer je bil kadet v domobranskem polku. Popisal je njihov boj in zmago.¹³⁶

Iz »gozdnatih Karpatov« je pisal, da je v sanjah videl svojo mrtvo mater, ko pa se je zbudil, ni našel svojega talismana, h kateremu se je zatekal v vojni vihri.¹³⁷

Ladislav Likar, nadučitelj v Števerjanu, je pisal iz Firenc, kjer je bil v družbi še nekaterih Slovencev. Otroci iz Števerjana so razkropljeni po vsej Italiji, sicer hodijo v šole, a uče jih Italijani.¹³⁸

Franc Voglar, učitelj na okoliški deški ljudski šoli v Celju, je bil poročnik v rezervi pri 87. peš polku. Pisal je, da je bil ranjen, nato je bil nadzorni častnik v Kolašinu v Črni gori, prestavljen v Cetinje, kjer je pri gospodarskem odseku generalnega guvernerstva. V Podgorici je obiskal grob učitelja Karla Widra.¹³⁹

Leta 1918 je pisal iz vojske in se pohvalil, da je spet učitelj v vojaški suknji. V Mačvi so ga dodelili okrajnemu vojaškemu poveljstvu, da uredi tamkajšnje šolstvo. Okraj ima 31 občin in 25 šol, ki so povečini prazne, še tiste otroke, ki prihajajo, bi starši najraje izpisali. Končal je s stavkom: »Pri nas so šole potrebno zlo, tu pa še to ne.«¹⁴⁰

Odlikovanja

Pedagoška revija Popotnik je leta 1914 objavila, da je odlikovan njen sodelavec dr. Ljudevit Pivko, profesor na mariborskem učiteljskiču. Kot nadporočnik črnovojni-

133 Učiteljski vestnik, *SU*, 19, 1918, (15. 9.), št. 9, str. 188.

134 Častne službe slovenskih učiteljev v Srbiji, *SU*, 18, 1917, (15. 9.), št. 9, str. 189.

135 Makso Jovan, Nadzorovanje šol v Črni gori, *SU*, 18, 1917, (15. 2.), št. 2, str. 37.

136 Vilko Mazi, Vest z italijanskega bojišča, *UT*, 56, 1916, (16. 6.), št. 12, str. 2.

137 Vilko Mazi, Prišla je moja mati ..., *UT*, 56, 1916, (15. 12.), št. 25, str. 6.

138 Ladislav Likar, Slovenski goriški interniranci v Italiji, *UT*, 56, 1916, (24. 3.), št. 6, str. 5.

139 Štajerske vesti, *UT*, 57, 1917, (16. 11.), št. 23, str. 4.

140 Božo, Vojaško pismo z bregov Drine, *UT*, 58, 1918, (18. 10.), št. 22, str. 3.

škega bataljona je bil za izredno hrabrost odlikovan z vojaškim zaslužnim križcem 3. razreda z vojno dekoracijo.¹⁴¹

Slovenski učitelj je leta 1915 objavljal v rubriki Učiteljski vestnik poročila s fronte, med temi tudi o odlikovanih slovenskih učiteljih. Kot prva sta navedena Vid Jurko iz Dola pri Laškem, ki je bil odlikovan z zlato hrabrostno kolajno, in Vinko Stopar iz Šentilja pri Velenju, odlikovan s srebrno hrabrostno kolajno.¹⁴²

Objavljeno je bilo pismo vojnega kurata Januša Golca stricu Josipa Zidanška, učitelja v Šentjurju ob južni železnici. Pisal je o njegovem pogumu v vojni, o tem, da je bil ranjen in da je bil odlikovan z vojaškim zaslužnim križcem.¹⁴³

Že drugič je bil odlikovan gimnazijski katehet dr. Franc Kulovec, kurat pri Slovencih v Galiciji. Prejel je viteški križec Franc Jožefovega reda na traku vojaškega zaslužnega križca.¹⁴⁴

Omenjena sta tudi Franc Stindl, učitelj na meščanski šoli v Celju, in Albert Vedernjak, strokovni učitelj na kmetijski šoli Grm, ki sta bila odlikovana z vojaškim zaslužnim križcem z vojnim okraskom. Trojno odlikovanje, dve srebrni in bronasto svetinjo je prejel Anton Tušar, učitelj v Vrtovinu na Vipavskem. Učitelj iz mariborske okolice Maksimilian Viher je bil odlikovan s srebrno svetinjo 2. reda, učitelj na mariborski deški šoli in rezervni poročnik Franc Rus je bil imenovan za nadporočnika in odlikovan z znakom »Signum lauda.«¹⁴⁵

Učiteljski tovariš je omenil odlikovanja nekaterih učiteljev, kot Slovenski učitelj pa tudi dve novi. Dragotin Bratuž, učitelj iz Divače, je prejel srebrno svetinjo za hrabrost.¹⁴⁶

Srebrno hrabrostno svetinjo I. razreda pa je prejel kadet Anton Gaspari, učitelj iz Babnega Polja.¹⁴⁷

Vojaško poveljstvo je dalo pohvalno priznanje Riku Pestevšku, učitelju na Vranskem in kadetu v rezervi 27. pešpolka. Z umetnim dihanjem je rešil življenju 23-letnem utopljenču.¹⁴⁸

Poročila o ranjenih in padlih

Pedagoški listi so objavljali tudi podatke o ranjenih in umrlih učiteljih. Včasih so jih le našteali, za nekatere pa so objavljali daljše nekrologe. Prvi daljši nekrolog je

141 Odlikovanje našega sotrudnika, *P*, 35, 1914, str. 242.

142 Bojišče, *SU*, 16, 1915, str. 45.

143 Nadporočnik Jos. Zidanšek, *SU*, 16, 1915, str. 207–208.

144 Ponovno odlikovanje, *SU*, 16, 1915, str. 224.

145 Učiteljski vestnik, *SU*, 16, 1915, str. 228, 253, 275–276.

146 Odlikovan slovenski učitelj, *UT*, 55, 1915, št. 14, (10. 9.), str. 1.

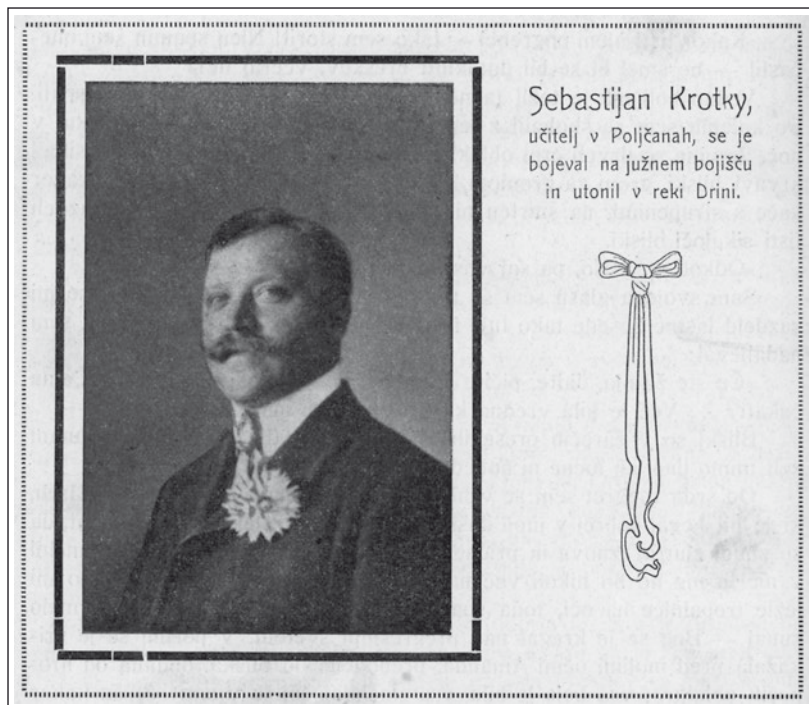
147 Kranjske vesti, *UT*, 55, 1915, (24. 12.), št. 19, str. 6.

148 Štajerske vesti, *UT*, 55, 1915, (16. 7.), št. 12, str. 3.

Naši ranjeni vojaki
njih zdravniki in strežniki

Naši ranjeni vojaki (Zvonček, 1914, str. 229)

Sebastijan Krotky (Zvonček, 1915, str. 8)

bil posvečen učitelju Sebastijanu Krotkemu, ki je bil po rodu Čeh, rodil pa se je na Štajerskem, kjer je tudi živel. Služboval je v Račah, Makolah, na Reki in nazadnje v Poljčanah.¹⁴⁹

Naslednji je bil posvečen Hermanu Rudežu, nadučitelju v Dekanih. Bil je ljubitelj petja in glasbe, ustanovil v Gažonu prvo pevsko društvo in bil violinist.¹⁵⁰

Prvo leto vojne sta preminila Josip Berce in Valentin Lavbič. Prvi je bil profesor za romanske jezike na ljubljanskem liceju, priljubljen in znan po vsej domovini. Valentin Lavbič je bil pomožni učitelj v Trbovljah, rojen v Dramljah.¹⁵¹

V zadnji številki Učiteljskega tovariša leta 1914 je še krajši zapis o dveh padlih učiteljih. Ivan Ličan je poučeval v Podsredi, Kozjem, Sevnici in nazadnje v Brežicah, bil izvrsten pevec in glasbenik. Josip Krauland je bil nadučitelj v nemški šoli v Fužinah na Gorenjskem, ki se je veliko družil tudi s slovenskimi učitelji.¹⁵²

V letniku 1915 je v prvi številki spomin na Frana Kuharja obudil kolega s podpisom Pograjec.

149 Mirana, Sebastijan Krotky, *UT*, 54, 1914, (23. 10.), št. 38, str. 1.

150 Herman Rudež, *UT*, 54, 1914, (6. 11.), št. 39, str. 1–2.

151 Junakov grob, *UT*, 54, 1914, (20. 11.), št. 40, str. 5.

152 Junakov grob, *UT*, 54, 1914, (31. 12.), št. 43, str. 1.

Valentin Lavbič (Zvonček, 1915, str. 18)

Kuhar je bil rojen v Polju pri Ljubljani, nazadnje pa je učil v Pirničah. Največje uspehe je dosegel, ko je služboval na enorazrednici v gorski vasi Št. Gotard.

Na kratko je omenjen padli slovenski učitelj Andrej Čok iz Trsta.¹⁵³

V št. 8 je omenjen šolski vodja v Voglarjih pri Trnovem, Adolf Peršič.¹⁵⁴

V julijski številki so na kratko omenjeni: Alojzij Koprivec, nadučitelj iz Selc, Štefan Kacian, učitelj v Gorjah pri Beljaku, Karel Hlebec, nadučitelj v Velikem Ubeljskem pri Postojni, in Valentin Terčon, vodja šole v Volčji Dragi.¹⁵⁵

Podrobneje so padli učitelji obravnavani v avgustovski številki. Dr. Ivan Merhar je bil profesor na državni gimnaziji v Trstu. Udejstvoval se je zlasti v Družbi sv. Cirila in Metoda ter v slovenskem tržaškem učiteljskem društvu, pisal je tudi članke s področja narodopisja in literarne kritike.

Alojzij Bravničar je bil kadet v rezervi, učitelj in voditelj enorazrednice v Stržišču na Tolminskem. Imel je komaj 23 let.

Prav toliko let je imel Rado Meršek, učitelj na šoli Družbe sv. Cirila in Metoda pri Sv. Jakobu v Trstu. Bil je predsednik podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda v Roculu in deloval je tudi v drugih društvih.

¹⁵³ Junakov grob, *UT*, 55, 1915, (15. 1.), št. 1, str. 1.

¹⁵⁴ Adolf Peršič, *UT*, 55, 1915, (23. 4.), št. 8, str. 1.

¹⁵⁵ Junakov grob, *UT*, 55, 1915, (10. 7.), št. 12, str. 1.

Štiri leta več je imel Vojeslav Križ, učitelj na štirirazredni šoli Zavrč v ptujski okolici, ki je padel v Przemyslu.¹⁵⁶

Oktobra je objavljena kratka vest o smrti Vekoslava Brajana, učitelja iz Istre in velikega rodoljuba,¹⁵⁷ in podlistek v spomin učitelja Franceta Kavčiča. Rojen je bil v Kranju, poučeval pa v Ambrusu na Dolenjskem.¹⁵⁸

V novembru je objavljen članek o Mirku Kovačiču, ki je osem let poučeval v Selnici ob Dravi, in še pred tednom dni pisal kolegom, da pride na dopust. Bil je sanitetni narednik in ga je zadel kamen v sence, ko je obvezoval ranjenca.¹⁵⁹

Istega meseca je rezervni kadet Šrol pisal o smrti profesorja na gimnaziji v Celju Antona Rabuza, ki ga je zadela granata.¹⁶⁰

Decembra so poročali o smrti Antona Turka, učitelja na Ciril-Metodovi šoli na Blanci v Gorici, Leopolda Ažmana, učitelja v Sodražici, glasbenika in športnika, Rajka Novaka, učitelja na deški rudniški šoli v Idriji, zavzetega društvenega delavca, in Julijana Gerdola, učitelja v Katinari in podpredsednika podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda v Rocolu.¹⁶¹

Urad Rdečega križa je v Učiteljskem tovarišu objavil obvestilo o informacijah o ranjenih in bolnih vojaki. Za te informacije je bil ustanovljen poseben urad Rdečega križa na Dunaju. Vse, ki prosijo za informacije, pa posebej opozarjajo, da morajo napisati svoj naslov čimbolj čitljivo.¹⁶²

Tudi Slovenski učitelj je v vojnih letih objavljal poročila o ranjenih in padlih učiteljev, vendar daljših člankov o njih ni.

Skrb za vdove in sirote

Oktobra 1914 je bilo v Učiteljskem tovarišu poročilo o pokojninah, ki jo dobe vdove in sirote vojakov, ki so padli na bojišču ali pa v enem letu umrli za ranami, ki so jih dobili v vojni. Pokojnine so bile odvisne od čina, ki so ga imeli vojaki. Nekoliko nižje so bile pokojnine vdov in sirot onih, ki so umrli zaradi bolezni ali epidemije, ki so jo dobili na bojišču.¹⁶³

Aprila 1915 je Učiteljski tovariš objavil članek iz lista Zadruga o skrbi za sirote padlih in umrlih v vojni. Osirotelemu otroku je treba poiskati varuha, lahko je to posameznik ali društvo. Članek poudarja zlasti pomen društev za mladinsko oskrbo,

156 Junakov grob, *UT*, 55, 1915, (20. 8.), št. 13, str. 2.

157 Vekoslav Brajan, *UT*, 55, 1915, (8. 10.), št. 15, str. 1.

158 P. Dobravski, V spomin tovarišu Francetu Kavčiču, *UT*, 55, 1915, (29. 10.), št. 16, str. 1–2.

159 Mirko Kovačič, *UT*, 55, 1915, (3. 12.), št. 18, str. 1; (19. 11.), št. 17, str. 2.

160 Profesor Anton Rabuza, *UT*, 55, 1915, (19. 11.), št. 17, str. 3.

161 Junakov grob, *UT*, 55, 1915, (24. 12.), št. 19, str. 1–2.

162 Vojna, *UT*, 54, 1914, (20. 11.), št. 40, str. 5.

163 Pokojnina vdov in sirot za padlimi vojaki, *UT*, 54, 1914, (23. 10.), št. 38, str. 2.

ki ponekod že delujejo, ustanovilo pa na bi se jih še več. Po novem zakonu pa lahko varuštvo prevzamejo tudi ženske.¹⁶⁴

O tem zakonu so še enkrat pisali. Ženske so lahko same postale varuhinje svojih in tujih otrok. Na Dunaju so ustanovili posebno organizacijo, ki je ženam-varuhinjam svetovala pri njihovem delu.¹⁶⁵

Na Dunaju so ustanovili sklad za podporo vdov in sirot padlih in umrlih za posledicami vojne. Baronica Marija Attems je želela, da se podoben sklad ustanovi tudi v Ljubljani. Vojni ženski prispevek naj bi bil 20 vinarjev na mesec ali 2 kroni, 40 vinarjev letno.¹⁶⁶

Na zborovanju dobrodelnih društev je vadniška učiteljica Marija Štupca govorila o ženskem vprašanju in postavila nekaj resolucij. Na dekliških šolah naj se obvezno uvede gospodinjski pouk teoretično in praktično, preuredi naj se pouk ženskih ročnih del, na šolskih vrtovih posejeta lan in konoplja. Čim več naj bo gospodinjskih tečajev in tečajev za bolniške strežnice, za kmečka dekleta naj se prirede tečaji za razne panoge kmetijstva in učiteljske kandidatke naj se pouče v vrtnarstvu in čebelarstvu. Čim prej naj se ustanovi slovenski zavod za zanemarjene deklice.¹⁶⁷

Goriški deželni odbor, ki je deloval na Dunaju, je objavil obvestilo, da je treba ugotoviti število sirot, ki so zdaj večinoma v begunskih taboriščih ali pri sorodnikih. Podatke potrebujejo, da bodo zanje po vojni pripravili posebne programe za njihovo šolanje.¹⁶⁸

Objavljeno je poročilo o šoli Smlednik, ki je nabrala za žebelj v »Brambni ščit« v Ljubljani 100 kron v korist vdov in sirot v vojni padlih. Izročila jih je voditeljica šole Ana Petrovčič in v ta namen zabila žebelj.¹⁶⁹

Konec leta 1915 je bil v Ljubljani ustanovljen Vdovski in sirotinski pomožni zaklad celokupne oborožene sile. Odbor za Kranjsko je objavil obvestilo, da prejemajo božična darila za sirote vojakov.¹⁷⁰

Pomoč vojakom in ranjencem

Avgusta 1914 je v Učiteljskem tovarišu objavljeno obvestilo avstrijskega Rdečega križa, ki poziva vse, naj pomagajo vojakom in jim pošiljajo: »denar, obvezila, živila, krepčila.«

V isti številki tudi društvu Družba sv. Cirila in Metoda in Branibor pozivata svoje člane, da se pridružijo delu za Rdeči križ. Poleg tega obvešča, da je Družba sv. Cirila in Metoda ponudila vse svoje stavbe »v svrhu patriotičnih namenov.«¹⁷¹

164 Skrb za sirote po padlih vojakih, *UT*, 55, 1915, (9. 4.), št. 7, str. 3.

165 Ženske kot varuhinje, *UT*, 55, 1915, (16. 7.), št. 12, str. 2.

166 Marija Attems, Prošnja do kranjskih žen, *UT*, 56, 1916, (8. 9.), št. 18, str. 6.

167 Marija Štupca, Času primerni predlogi, *SU*, 18, 1917, (15. 10.), št. 10, str. 216.

168 Skrb za sirote po padlih vojakih, *UT*, 55, 1915, (3. 12.), št. 18, str. 5.

169 Patriotizem v dejanju, *UT*, 55, 1915, (29. 10.), št. 16, str. 4.

170 Prebivalstvu kranjske dežele, *UT*, 55, 1915, (3. 12.), št. 18, str. 5–6.

171 Oklic, *UT*, 54, 1914, (7. 8.), št. 32, str. 1–2.

Tudi učitelji so se organizirali in ustanovili Permanentni učiteljski pomožni odbor, ki se je pridružil Rdečemu križu in pozval člane učiteljskih društev, da se temu odboru pridružijo.¹⁷²

Člani tega odbora so bili učitelji Luka Jelenc, Jakob Dimnik in Juraj Režek, ki so se predstavili predsedniku Rdečega križa Dell Cottu in mu izročili 1000 kron za Rdeči križ.¹⁷³

Predsednica društva Mladika Franja Tavčar ter odbornici Pavla Levec in Silva Lah so objavile prošnjo za pomoč bolnikom in ranjencem. Na pobudo deželne kmetijske družbe in Zveze avstrijskih ženskih društev so ustanovile damski komite, ki bo izdeloval sadne in zelenjavne konzerve. Prosijo za sadje in pa tudi za prostovoljke, ki bi pri delu pomagale.¹⁷⁴

V Učiteljskem tovarišu 1914 je nekaj poročil s posameznih šol, kjer so se učitelji odpovedali 1 % mesečne plače v korist Rdečega križa. Tega leta so to bile: realka v Idriji, mestni licej in Mladika v Ljubljani, deška in dekliška šola v Trbovljah in Dobova. Na šoli v Petrovčah pa so se odločili za 2 % mesečnih prejemkov v korist Rdečega križa.

V korist Rdečega križa so šole prirejale tudi prireditve s petjem, deklamacijami in igrami. Tega leta so omenjene šole Gornji Logatec, Loški Potok in Trbovlje. Na šoli v Humu pa so priredili v korist Rdečega križa tombolo. Dramski komite »Rdečega križa« v Postojni pa je v korist Rdečega križa uprizoril dramo Engelberta Gangla Sin.¹⁷⁵

Na vprašanja, kakšno perilo potrebujejo ranjenci v bolnišnicah, so v organizaciji Rdečega križa objavili posebna navodila.¹⁷⁶

Več je tudi poročil o šolah, kjer so za vojake prispevali nogavice, zapestnike, pasove in jopice.¹⁷⁷ Posebej so omenjene šole: Ljubljana-Vič, Velike Lašče, Vevče, Goričane, Drenov Grič, Kamnik, Vipolže, Sv. Bolfenk pri Središču, Kobarid, Bovec, Avber in Štanjel.

Tudi posamezni učitelji so prispevali denarne zneske za Rdeči križ. 6. novembra je objavljen podatek, da so zbrali 6380 kron.¹⁷⁸

Učiteljica Ema Ingerle iz Komna je nabrala za ranjence po občini perilo, obveze in šarpijo, ki so jo izdelale učenke.¹⁷⁹

Društvu Mladika so nekatere šole poslale sveže in posušeno sadje za ranjence. Omenjene so šole Bušča vas, Šentjernej, Paka, Leskovec in Stična.

172 Poziv vsemu slov. učiteljstvu, *UT*, 54, 1914, (14. 8.), št. 33, str. 2.

173 Naše delo za »Rdeči križ«, *UT*, 54, 1914, (28. 8.), št. 34, str. 1.

174 Prošnja, *UT*, 54, 1914, (11. 9.), št. 35, str. 3.

175 Dramski komite »Rdečega križa«, *UT*, 54, 1914, (4. 12.), št. 41, str. 3.

176 Kakšno perilo rabijo ranjenci? *UT*, 54, 1914, (9. 10.), št. 37, str. 2.

177 Darila v naturalijah naših šol za vojake na bojišču, *UT*, 54, 1914, (4. 12.), št. 41, str. 3.

178 Delo slov. učiteljstva za »Rdeči križ«, *UT*, 54, 1914, (6. 11.), št. 39, str. 3.

179 Iz Komna poročajo, *UT*, 54, 1914, (6. 11.), št. 38, str. 4.

Glasbena Matica v Ljubljani je decembra 1914 priredila dobrodelni koncert v korist Rdečega križa, vendar o njem niso v Učiteljskem tovarišu posebej poročali. Drugi tak koncert je bil 10. aprila 1915 v dvorani Narodnega doma. Na njem je nastopal pevec Julij Betteto, ki ga je na klavirju spremljal Janko Ravnik. Nekaj točk je izvedel Matični pevski zbor.¹⁸⁰

Tretji koncert je bil 8. maja. Na njem je med drugim nastopil pevec Josip Križaj, na klavir pa je igrala Dana Kobler.¹⁸¹ V tem letu je bilo izvedeno še nekaj koncertov v dvorani Union.

Avstrijske državne železnice so od 1. februarja 1915 pod posebnimi pogoji brezplačno prevažale darila za Rdeči križ. Ta so morala vsebovati samo blago za osebno uporabo ranjenih in bolnih vojakov, pošiljala pa so jih lahko društva Rdečega križa.¹⁸²

Tudi v tem letu so bila objavljena poročila o darovih posameznih šol Rdečemu križu. Posebej so bile omenjene šole Dragatuš, Dolenjske Toplice, Idrija in šole v sežanskem okraju.

Med učitelji je omenjen Leo Pibrovec z Jesenic, ki je daroval Rdečemu križu, slovenskemu odboru za podpiranje ranjencev in bolnišnici na Bledu.¹⁸³

Pibrovec je organiziral tudi srečelov v korist Rdečega križa, izročil 900 cigaret ranjencem na Bledu in 7 kron Rdečemu križu na Jesenicah.¹⁸⁴

Iz Lehna pri Ribnici so poročali, da učenci vse leto nabirajo zdravilna zelišča in jih z zelenjavo in sočivjem pošiljajo okrajnemu šolskemu svetu v Mariboru za bolnišnice.¹⁸⁵

18. novembra je objavljeno denarno stanje Rdečega križa, ki je znašalo 11 milijonov kron, 739.000 kron vrednostnih papirjev in 832.000 članskih prispevkov.¹⁸⁶

Italija, ki je bila v prvem letu vojne nevtralna, se je 26. aprila 1915 pridružila antanti in stopila v vojno. Na to se je v Učiteljskem tovarišu odzval Rdeči križ z dvema okrožnicama. V prvi je predsedništvo deželnega pomožnega društva »Rdeči križ« pozvalo vse prebivalce Kranjske, da ga podpro in prispevajo za ranjence, v drugi pa je za pomoč zaprosil nadvojvoda Franc Salvador, pokrovitelj namestnik avstrijskega Rdečega križa.¹⁸⁷

Pozivali so tudi na zbiranje kovin iz bakra in medi, ki so jih tudi odkupovali za izdelavo orožja.¹⁸⁸

180 Zorko Prelovec, II. Dobrodelni koncert Glasbene Matice v Ljubljani, *UT*, 55, 1915, (23. 4.), št. 8, str. 3–4. Podpis: Z. P.

181 Zorko Prelovec, III. Dobrodelni koncert »Glasbene Matice« v Ljubljani, *UT*, 55, 1915, (21. 5.), št. 10, str. 2.

182 Brezplačno prevažanje daril za Rdeči križ, *UT*, 55, 1915, (15. 1.), št. 1, str. 2.

183 Za »Rdeči križ«, *UT*, 55, 1915, (16. 7.), št. 12, str. 3.

184 Z Jesenic poročajo, *UT*, 55, 1915, (3. 12.), št. 18, str. 5.

185 Lehen pri Ribnici, *UT*, 55, 1915, (10. 9.), št. 14, str. 3.

186 Denarno stanje »Rdečega križa«, *UT*, 55, 1915, (18. 11.), št. 19, str. 3.

187 Oklic, *UT*, 55, 1915, (4. 6.), št. 11, str. 4; (16. 7.), št. 12, str. 2.

188 Domoljubna vojna zbirka kovin, *UT*, 55, 1915, (19. 11.), št. 17, str. 2–3.

Naše marljive učenke na delu za naše vojake (Zvonček, 1915, str. 115)

Pred božičem pa sta bila objavljena poziva odbora Rdečega križa in Damskega odbora za pomoč vojakom na fronti, kateri naj za božič dobe darila.¹⁸⁹

V zadnji številki letnika 1915 je poročilo, da so ljubljanske ljudske šole zbrale 4879 zavojev raznih daril za vojake.¹⁹⁰

Leta 1916 je vojno ministrstvo objavilo poziv za nabiranje stebel in listja kopriv. Iz njih se izdelajo vreče za pesek, šotori in nahrbtniki za vojake. Za vsak metrski stot suhih stebel plačajo 6 kron.¹⁹¹ Prosili so tudi za slamnate kite, iz katerih bi izdelovali pletenice, ki bi varovale vojake pred mrazom in mokroto. Oddajajo naj jih županstvom, v Ljubljani in Kranju pa jetnišnicam in prisilni delavnici.¹⁹²

Ljubljanska mestna občina je jeseni 1916 poslala štiri zbirke volne in kavčuka, pri katerih so sodelovali učenci in dijaki.¹⁹³

17. decembra 1916 je kranjski deželni šolski svet objavil razpis o denarnih darilih, ki naj jih učenci pod nadzorstvom učiteljstva tedensko zbirajo. V razpisu je tudi poziv k varčevanju v šoli in doma, nabavlja naj se le najnujnejše. Najmanjši tedenski prostovoljni dar naj bo 2 vinarja, največji pa ne več kot 1 krona.¹⁹⁴

189 Za božič, *UT*, 55, 1915, (19. 11.), št. 17, str. 4, 6.

190 Božična darila za vojake, *UT*, 55, 1915, (24. 12.), št. 19, str. 6.

191 Poziv c. in kr. vojnega ministrstva za nabiranje stebel in listja kopriv, *UT*, 56, 1916, (22. 9.), št. 19, str. 2.

192 Prošnja za slamnate kite za naše vojake na bojnem polju, *UT*, 56, 1916, (28. 1.), št. 2, str. 4.

193 Patrioticna zbirka volnine in kavčuka, *UT*, 56, 1916, (6. 10.), št. 20, str. 4.

194 Tedenska denarna darila učencev, *UT*, 56, 1916, (14. 1.), št. 1, str. 3.

Jeseni 1916 so ob cesarjevem godu med 4. in 10. oktobrom po vsej državi priredili zbiranje za svojce padlih, invalide in jetične.¹⁹⁵

Ob cesarjevi smrti ob koncu leta so razpisali darove za vdove in sirote padlih vojakov. Pošiljajo naj jih nadvojvodi Leopoldu Salvatorju pod geslom: »Spominu Njegovega Veličanstva.«¹⁹⁶

Ministrstvo za šolstvo je poleti 1917 poslalo šolam poziv za zbiranje semen ter bučnih in sadnih pešk za vojne namene. Posebej so bile zaželenе jabolčne peške. Otroci naj jih nabirajo trikrat na mesec pod nadzorstvom učiteljstva.¹⁹⁷ Po navodilih učiteljstva naj mladina nabira tudi predmete iz kositra in svinca, ki jih običajno zavržejo.¹⁹⁸

Vojakom so pošiljali darove zlasti v božičnih in velikonočnih praznikih. Tako je urad za vojno oskrbo pri vojnem ministrstvu ob koncu leta 1916 prosil za darove.¹⁹⁹

Objavljena so bila poročila o prispevkih posameznih šol. V Idriji je šolska mladina 1916. leta za božič obdarovala vojake, ki so prebivali v mestu,²⁰⁰ z ljubljanske vadnice pa so poslali deželni predsednici baronici Schwarz velikonočna darila za vojake v obliki ročnih del.²⁰¹

Na državni obrtni šoli so bili prostori že od začetka vojne namenjeni za vojaško bolnico, le v delu stavbe je potekal pouk. Tam so učenke skupaj z učiteljicami krpale staro vojaško perilo in izdelovale novo. Nabrale so darila za vojake v njihovi stavbi, pa še na Viču in domobranski vojašnici na Poljanski cesti. Ob novem letu 1916 so ranjence tudi pogostile.²⁰²

Spomladi 1916 je kranjski deželni šolski svet izrekel priznanja številnim šolam in posameznikom, ki so prispevali za vojno preskrbo.²⁰³

Šole so prirejale tudi razne prireditve v dobrodelne namene. Tako so dijaki in dijakinje ljubljanske državne gimnazije in liceja 24. marca 1916 priredili akademijo v »vojnopomočne svrhe«, ²⁰⁴ učenci šole Žabnica pa so pripravili dobrodelno predstavo v korist vojnim invalidom.²⁰⁵

Idrijski osnovnošolci so pripravili gledališko predstavo z deklamacijami, igro in petjem v korist Rdečega križa in nabrali 355 kron.²⁰⁶

195 Nova javna zbirka, *UT*, 56, 1916, (22. 9.), št. 19, str. 2.

196 Za vdove in sirote padlih junakov, *UT*, 56, 1916, (15. 12.), št. 25, str. 2.

197 Nabiranje oljnatih semen, bučnih in sadnih pečka, *SU*, 18, 1917, št. 7–8, str. 164–165.

198 Patriotično nabiranje predmetov iz kositra in svinca, ki nič ne zaležejo, *UT*, 56, 1916, (19. 5.), št. 10, str. 2.

199 Tretji božič na bojišču, *UT*, 56, 1916, (17. 11.), št. 23, str. 3.

200 Božični dar idrijske šolske mladine, *UT*, 56, 1916, (14. 1.), št. 1, str. 4.

201 Velikonočna darila, *UT*, 56, 1916, (5. 5.), št. 9, str. 3.

202 Učiteljice – samaritanke, *UT*, 56, 1916, (14. 1.), št. 1, str. 4.

203 Priznanje deželnega šolskega sveta za zasluge za vojno preskrbo, *UT*, 56, 1916, (10. 3.), št. 5, str. 4.

204 Srednješolske vesti, *UT*, 56, 1916, (7. 4.), št. 7, str. 3.

205 Kranjske vesti, *UT*, 56, 1916, (7. 4.), št. 7, str. 3.

206 Idrijska ljudskošolska mladina, *UT*, 56, 1916, (16. 6.), št. 12, str. 4.

Podrobno so poročali s krške meščanske šole in predstavili svoje delo. Za ranjence so zbirali robidovo listje, sveže in vkuhano sadje, zaigrali igro Krivoprisežnik, izdelali ročna dela, nabrali tri zaboje bakrenih predmetov, kavčuk in volno. V tedenski vinarski zbirki so nabrali 366.61 kron in vplačevali vojno posojilo.²⁰⁷

Iz Ljubljane so poročali, da je maja 1916 na državni obrtni šoli profesor Henrik Podkrajšek predaval o pomenu vojnega posojila. Po predavanju so zbrali ročna dela in denar, dijakinje pa so izročile denar za vojno posojilo z opombo, naj obresti dobe dekleta, ki bodo obiskovale žensko obrtno šolo.²⁰⁸

Številna so bila poročila o darovih za Rdeči križ in vplačilih vojnega posojila. Proti koncu leta 1916 so objavili poročilo o denarnem uspehu slovenskega učiteljstva od začetka vojne. Nabrali so 3.248.264 kron in 24 vinarjev.²⁰⁹ Poročilo aprila 1917 pa navaja že znesek 10.301.566, 91 kron.²¹⁰ Februarja 1918 je bilo nabranih že 15.339.404,11 kron.²¹¹

Leta 1916 je bil v Učiteljskem tovarišu objavljen vzorec razpredelnice, v katero morajo šolska vodstva vpisati vse podatke o pomoči, ki so jih opravili v vojni.²¹²

Zadnje poročilo o delu Rdečega križa in drugih oblik pomoči je bilo objavljeno v Učiteljskem tovarišu 22. februarja 1918. Zato so naročniki lista uredništvo spraševali, zakaj ga več ne objavljajo. Odgovorili so jim 31. maja v Listnici uredništva. Ne poročajo več, ker so podatki povsem izostali. Učiteljstvo je namreč izčrpano in apatično, v borbi za najnujnejše opravlja svojo službo mehanično in zunaj nje več ne deluje.²¹³

Zanimivo pa je, da je vodstvo učiteljske organizacije maja 1918 pozvalo svoja društva k delu pri šestem vojnem posojilu, ki ga je razpisala vlada. Učiteljstvo naj ga podpisuje in naj v svojem okolju k temu nagovarja kmete, industrialce, kapitaliste, trgovce in vpliva na denarne zavode in razne organizacije.²¹⁴

Leta 1918 je izšel na Dunaju spis o vojnem posojilu. Izdala ga je življenjsko-zavarovalniška družba Avstrijski Ferniks. V spisu so bile objavljene izjave znanih osebnosti o pomenu posojila, opisane naloge in delovanje zavarovalniškega oddelka in zahvalna pisma. Doslej je bilo vdovam in sirotam po umrlih in padlih vojaki izplačano 30 milijonov kron.²¹⁵

207 S Krškega nam sporočajo, *UT*, 56, 1916, (16. 6.), št. 12, str. 4.

208 Na c. kr. državni obrtni šoli v Ljubljani, *UT*, 56, 1916, (2. 6.), št. 11, str. 4.

209 Prekoračili smo tretji milijon, *UT*, 56, 1916, (3. 11.), št. 22, str. 2.

210 Denarni uspeh dela slovenskega učiteljstva v dobi vojne do danes, *UT*, 57, (6. 4.), št. 7, str. 3.

211 Vojna, *UT*, 58, 1918, (8. 2.), št. 3, str. 1.

212 Štatistika, *UT*, 56, 1916, (14. 6.), št. 14, str. 2.

213 Listnica uredništva, *UT*, 58, 1918, (31. 5.), št. 12, str. 5.

214 Vodstvo Zaveze avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva, Zavezinim društvom, *UT*, 58, 1918, (18. 5.), št. 10, str. 3.

215 Zavarovalni oddelek c. kr. avstrijskega vojaškega zaklada za vdove in sirote, *UT*, 58, 1918, (23. 8.), št. 18, str. 4.

Begunske šole²¹⁶

V letu 1915 so naši listi pisali o begunskih šolah. Popotnik in Slovenski učitelj imata vsak po eno poročilo v zvezi s tem, zato pa jih ima veliko več Učiteljski tovariš. V Popotniku je Posredovalnica za goriške begunce v Ljubljani objavila razglas, da bodo v krajih, kjer je večje število slovenskih in italijanskih begunccev, nastavili poleg duhovnikov tudi učitelje, učiteljice ženskih ročnih del in vrtnarice. Ti bodo stanovali v posebnih prostorih, ne v barakah kot begunci. Naj se javijo oni, ki bi sprejeli tako službo.²¹⁷

V Slovenskem učitelju sta dve novici v zvezi z begunskim šolstvom. Za begunce iz Galicije je organiziranih veliko ljudskih šol v raznih deželah. Največ jih je bilo na Češkem, Štajerskem in Moravskem, manj pa v Spodnji Avstriji, Šleziji, na Tirolskem, Koroškem, Kranjskem in na Dunaju. Učenk in učencev je bilo 6636.

V taborišču v Gmündu v Spodnji Avstriji je bilo okrog 20.000 primorskih Slovencev. Opisano je prostorno šolsko poslopje z vrtom. Poučevalo je 25 učiteljev, pouk je potekal v 20 razredih, poučevali so tudi odrasle analfabete. V šoli so bili tudi trgovski, gospodinjinski in obrtni tečaji, kjer so se učenci učili v velikih delavnicah za čevljarstvo, mizarstvo, ključavničarstvo in krojaško obrt, učenke pa v oddelkih za šivanje, pletenje in umetno obrt. Nameravali pa so odpreti še več obrtnih šol.²¹⁸

O istrskih beguncih v Gmündu so pisali tudi v Učiteljskem tovarišu. Bilo naj bi jih 13.000, od tega 3000 Slovencev, v hrvaško šolo pa je vpisanih 1000 otrok.²¹⁹

O štirirazredni ljudski šoli za poljske begunce v Krčevini pri Mariboru je pisalo v Učiteljskem tovarišu. Nekaj dečkov je obiskovalo mariborsko gimnazijo in realko. Za brezplačne učbenike sta poskrbela ravnatelja obeh šol dr. Josip Tominšek in dr. Robert Bittner.²²⁰

24. junija 1915 je odbor za pomoč beguncem v Gorici poslal časnikom prošnjo za pomoč. Begunci potrebujejo hrano, oblačila, obutev.²²¹

Tudi v Novem mestu so ustanovili Posredovalnico za goriške begunce, ki je prosila, da se javijo oni, ki bi jim omogočili službo, oddali stanovanje ali jih sprejeli na hrano.²²²

Iz Ljubljane so poročali, da se je ob ustanovitvi šole za slovenske in italijanske begunce prijavilo veliko učiteljev. Posredovalnica za goriške begunce v Ljubljani je

216 Slovenski šolski muzej je pripravil dve razstavi o begunskem šolstvu, leta 1973 in 2002. V *Zborniku za historijo šolstva i prosvjete*, 1973, je izšel članek Andreja Šavlija, Naše goriško in istrsko begunsko šolstvo v prvi svetovni vojni, str. 87–135. Leta 2002 pa je izšel ob razstavi katalog: Mateja Ribarič, *Begunsko šolstvo v 20. stoletju – naše in pri nas*.

217 Slovenske in italijanske ljudske šole za begunce, *P*, 36, 1915, str. 243.

218 Poljske ljudske šole v pregnanstvu. – Šola in izobraževalno delo v taborišču Slovencev, *SU*, 16, 1915, str. 255.

219 Begunci v Gmündu iz Istre, *UT*, 55, 1915, (19. 11.), št. 17, str. 5.

220 Poljaki v Mariboru, *UT*, 55, 1915, (4. 6.), št. 11, str. 3.

221 Rojaki, *UT*, 55, 1915, (16. 7.), št. 12, str. 3.

222 Posredovalnica za goriške begunce v Novem mestu, *UT*, 55, 1915, (10. 9.), št. 14, str. 3.

zato pozvala učitelje, ki so pripravljeni poučevati v drugih begunskih naselbinah, da se javijo.²²³

V naslednjih številkah Učiteljskega tovariša je bilo več novic z Moravske. V dveh je omenjena hrvaška šola v Svitavi, ki jo je obiskovalo 60 otrok, odpreti pa so nameravali še več teh šol. Begunci iz Istre so bili raztreseni po 64 vaseh in stanovali po zasebnih hišah.²²⁴

Sledilo je poročilo o šolah v Prerovu in Kromerizu, odpreti pa so nameravali več šol za otroke, ki bivajo v gorskih krajih, in jih preseliti v dolino.²²⁵

Tudi šole v Moravski Trebovi, Zahrebu in Žumpreku so že dobile dovoljenje oblasti, niso pa še dobile seznama učiteljev.²²⁶

Odbor za begunce z juga na Dunaju je objavil obvestilo, da so v begunskih centrih odprli strokovne šole. Za begunce iz krajev, kjer se ukvarjajo s posameznimi obrtni, so odprli pletarsko, mizarско, čevljarско in čipkarsko šolo. Pozivajo učitelje, ki bi v teh šolah poučevali, naj se javijo odboru.²²⁷

V št. 17 je bil objavljen naslov italijanske šole za begunce v Gradcu, v 18. pa, da imajo v Gradcu ljudsko in meščansko šolo ter srednješolski tečaj. Šole je obiskovalo okrog 200 otrok.²²⁸

Z Dunaja so poročali, da v konvikt za srednješolske begunce sprejemajo tudi slovenske dijake. Leta 1916 jih je bilo tam 5. Istočasno so objavili tudi prošnjo goriških beguncev s tega konvikta. Želeli bi si slovenske knjige za pouk in zabavo.²²⁹

Osrednji odbor za begunce na Dunaju je zaprosil vlado, naj odpre obrtno-nadaljevalne šole in obrtne strokovne tečaje. Pri tem naj upošteva obrti, ki so v krajih, od koder so begunci. Prvi tak strokovni tečaj za pletenje košev za sadje in zelenjavo bodo odprli v Pottendorfu.²³⁰

Poleti 1916 je notranje ministrstvo na Dunaju Centralnemu odboru za begunce ukazalo, da pripravi azil za 150 vojnih sirot slovenske in hrvaške narodnosti, ki so v begunskih taboriščih v Steinklammu in Brucku ob Litvi.²³¹

Poročali so, da so bili imenovani nadzorniki za begunske šole. Za slovenske in hrvaške tečaje na Češkem in Moravskem je bil imenovan ravnatelj učiteljišča v Gorici Viktor Bežek.²³²

223 Za otvoritev slovenske in italijanske ljudske šole za begunce v Ljubljani, *UT*, 55, 1915, (29. 10.), št. 16, str. 5.

224 Istrski begunci na Moravskem. Hrvatska šola na Moravskem, *UT*, 55, 1915, (29. 10.), št. 16, str. 6.

225 Hrvatske šole za begunske otroke na Moravskem, *UT*, 55, 1915, (19. 11.), št. 17, str. 5.

226 Hrvatske šole za begunske otroke na Moravskem, *UT*, 55, 1915, (24. 12.), št. 19, str. 7.

227 Strokovne šole za begunce iz južnih dežela, *UT*, 55, 1915, (19. 11.), št. 17, str. 2.

228 V Gradcu italijanske šole za begunce, *UT*, 55, 1915, (3. 12.), št. 18, str. 4.

229 Srednješolske vesti, *UT*, 56, 1916, (11. 8.), št. 16, str. 4.

230 Obrtne šole in strokovni tečaji za begunce, *UT*, 56, 1916, (25. 2.), št. 4, str. 5.

231 Slovenske in hrvaške begunske sirote na Dunaju, *UT*, 56, 1916, (11. 8.), št. 16, str. 5.

232 Nadzorniki za begunske šole, *UT*, 56, 1916, (25. 8.), št. 17, str. 4.

Proti koncu leta 1917 so se pričeli begunci že vračati domov. Takrat je odbor v sklopu Jugoslovanskega kluba na Dunaju organiziral akcijo, ki naj bi poskrbela za otroke, katerih starši se bodo vračali in urejali svoje domovanje. Otroke naj bi sprejele kmetije na Štajerskem in Kranjskem, druge dežele pa naj bi pomagale denarno.²³³

Cesarsko-kraljevi namestnik v Trstu in na Primorskem, goriški deželni glavar in predsednik deželne upravne komisije za Istro pa so zaprosili za obleko, perilo in obutev za revne begunce s Primorja, ki prebivajo v mestih in deželi v Trstu in na Kranjskem. Darove pa bo sprejemala Posredovalnica za goriške begunce v Ljubljani.²³⁴

Objavljeni so bili podatki o otrocih goriških beguncev v Ljubljani v šolskem letu 1915/16. Na ljubljanskih šolah jih je bilo 404, članek pa navaja njihovo število na posameznih šolah.²³⁵

V počitnicah 1916 pa je posredovalnica za begunce v Ljubljani zaprosila dobrotnike s Kranjske, da bi te šolarje sprejeli med počitnicami.²³⁶

Učiteljski tovariš je priporočal dijakom slovenskih beguncev višjo realko v Idriji, ki je edina slovenska srednja šola za realne predmete.²³⁷

V šolskem letu 1916/17 pa se je v Ljubljani vpisalo 650 begunskih otrok s Primorske.²³⁸

Nekajkrat so pisali tudi o italijanskih šolah za begunce. Te so bile v Gradcu, Mariboru in Celju, za slovenske otroke pa jih ni bilo.²³⁹

V Celju so slovenski begunci obiskovali dve šoli v Celju, a v njih manjka prostora še za domače otroke.²⁴⁰

Pouk so imeli tudi med počitnicami v dveh sobah celjske slovenske okoliške deške ljudske šole.²⁴¹

Spomladi 1916 je Slovenski učitelj poročal, da so 22. januarja v Vrbovcu na Štajerskem odprli ljudsko šolo za otroke delavcev čevlarske zadrage iz Mirna. Učencev je bilo 80. V kratkem pa nameravajo odpreti tudi obrtno šolo, kakršna je bila v Mirnu.²⁴²

Več poročil je o italijanskih šolah v Gradcu. Tako so leta 1916 pisali o vrtnarskem tečaju za italijanske begunce,²⁴³ o poletnem tečaju za učence ljudske in meščanske šole,²⁴⁴ jeseni pa so odprli zaposlovalni tečaj za srednješolske begunske otroke.²⁴⁵

233 Akcija za begunske otroke, *UT*, 57, 1917, (30. 11.), št. 24, str. 6.

234 Oklic, *UT*, 57, 1917, (29. 1.), št. 2, str. 4.

235 Otroci goriških beguncev v ljubljanskih šolah, *SU*, 17, 1916, (15. 9.), št. 9, str. 196.

236 Goriški dijaki-begunci, *UT*, 56, 1916, (14. 7.), št. 14, str. 4.

237 Srednješolske vesti, *UT*, 56, 1916, (28. 7.), št. 15, str. 3.

238 Kranjske vesti, *UT*, 56, 1916, (17. 11.), št. 23, str. 4.

239 Italijanske šole za begunce, *UT*, 57, 1917, (20. 4.), št. 8, str. 4.

240 Otroci laških beguncev v Celju, *UT*, 56, 1916, (3. 11.), št. 22, str. 4.

241 Laška ljudska šola v Celju, *UT*, 57, 1917, (20. 6.), št. 13, str. 3.

242 Prva slovenska ljudska šola za begunce, *SU*, 17, 1916, (15. 3.), št. 3, str. 71.

243 Tečaj za vrtnarstvo v Gradcu, *UT*, 56, 1916, (5. 5.), št. 9, str. 4.

244 Begunska ljudska in meščanska šola, *UT*, 56, 1916, (8. 9.), št. 18, str. 4.

245 Italijanske šole v Gradcu, *UT*, 56, 1916, (22. 9.), št. 19, str. 4.

Novice so tudi iz begunskih taborišč. Iz Wagne pri Lipnici so poročali, da so za italijanske begunske otroke odprli dve šolski poslopji s 16 sobami, otrok je 4000. Pripravljajo tudi koncert, na katerem bo nastopilo okrog 400 otrok.²⁴⁶

Koncert je bil 30. aprila na Dunaju v korist dunajskih vojnih sirot. Dopisnik je poudaril, da so takoj po pričetku vojne za furlanske otroke zelo lepo poskrbeli, za slovenske pa ne. To pomeni, da slovenski poslanci slabo opravljajo svojo dolžnost.²⁴⁷

Jesen 1916 so poročali, da imajo furlanski in istranski otroci dekliško ljudsko in meščansko šolo, deško ljudsko šolo, deško sirotišnico, obrtno-nadaljevalno šolo, kmetijsko šolo in 3 otroške vrtce.²⁴⁸ Končno so odprli tudi slovensko trirazredno šolo, katero je vodil Josip Poberaj, nadučitelj iz Cerovega v Brdih.²⁴⁹ Leta 1917 so v Wagni odprli slovensko sirotišnico in slovenski otroški vrtec. V sirotišnici je bilo 24 otrok.²⁵⁰

V začetku leta 1916 so poročali iz taborišča v Brucku ob Litvi. Slovencev je bilo okrog 3500, imeli so šolo s 5 razredi, otroško vrtarico in učiteljico šivanja.²⁵¹

Jesen so poročali, da je v Brucku poleg ljudske šole možen še kmetijski pouk.²⁵² Nato so odprli še gospodinjski tečaj, ki ga je vodila učiteljica Elza Premrov. Poročali so tudi, da zidajo novo taborišče, poslopje za šolo in otroški vrtec, zato bodo begunci lahko zapustili kmetije v okolici.²⁵³

Omenjeni sta dve novici iz Steinklamma. Februarja 1916 so pisali o istrskih begunskih otrocih, ki niso imeli slovenskega pouka. Učiteljica Pavlina Podlogar jih je sklenila poučevati vsak dan po dve uri slovensko brati in pisati. Zato je prosila za šolske knjige, zvezke, tablice in pisala.²⁵⁴

Novembra 1916 pa so pisali o šolskem poslopju, ki je premajhno za veliko število otrok, zato bodo zgradili še eno poslopje. Odprti so tudi tečaji za odrasle, kjer poučujejo nemščino, petje, spise, domoznanstvo in ročna dela.²⁵⁵

Župnik iz Podgore pri Gorici Ciril Metod Vuga je poročal iz begunstva v Vraclavu na Češkem. Pisal je, da slovenski otroci obiskujejo češke šole in že zelo dobro govorijo češko.²⁵⁶

Veliko obvestil je bilo iz Kromeriža, kjer so nameravali ustanoviti slovensko gimnazijo in internat za goriške dijake. Junija 1916 je objavljeno, da je naučno ministrstvo odobrilo slovensko gimnazijo v Kromerizu, poleg nje pa še internat in ljudsko šolo.²⁵⁷

246 Štajerske vesti, *UT*, 56, 1916, (24. 3.), št. 6, str. 5.

247 Koncert furlanskih begunskih otrok v Wagni, *UT*, 56, 1916, (5. 5.), št. 9, str. 4.

248 Šolstvo v Wagni, *UT*, 56, 1916, (3. 11.), št. 22, str. 3.

249 Goriške vesti, *UT*, 56, 1916, (20. 10.), št. 21, str. 4.

250 Slovensko sirotišče in slovenski otroški vrtec, *UT*, 57, 1917, (9. 2.), št. 3, str. 5.

251 Taborišče v Brucku, *UT*, 56, 1916, (14. 1.), št. 1, str. 5.

252 Goriške vesti, *UT*, 57, 1917, (6. 10.), št. 20, str. 5.

253 Poročilo iz Brucka ob Litvi, *UT*, 57, 1917, (12. 1.), št. 1, str. 2.

254 Za istrske begunske otroke, *UT*, 56, 1916, (25. 2.), št. 4, str. 5.

255 Šola v taborišču v Steinklammu, *UT*, 56, 1916, (17. 11.), št. 23, str. 4.

256 Iz Vraclava na Češkem, *UT*, 56, 1916, (6. 10.), št. 20, str. 5.

257 Goriške slovenske srednje šole, *UT*, 56, 1916, (2. 6.), št. 11, str. 3.

Že julija pa so se pojavile novice, da te gimnazije ne bo, pač pa bodo v Trstu neki tečaji skupaj z internatom.²⁵⁸

V oktobru je sporočilo, da bo 20. oktobra v Kromerizu odprt gimnazijski tečaj, internat za c. 100 dijakov. Učno osebje bo določil goriški deželni šolski svet.²⁵⁹

Januarja 1917 sledi novica, da bodo zaprli gimnazijski zaposlovalni tečaj v Trstu, ker se bo ustanova skupaj z učnim osebjem preselila v Kromeriz. Navaja članek iz Lista Edinost, kjer so zelo proti temu, da ostanejo tržaški dijaki brez pouka.²⁶⁰

Konec januarja pa je objavljeno, da je ministrstvo umaknilo odlok o ustanovitvi tečaja in konvikta za goriške slovenske srednješolce. Vzrok zato je bilo premalo prijavljencev in že obstoječi tečaji v Trstu. Dopisnik je še pristavil, naj denar, namenjen v Kromeriz, notranje ministrstvo da vodstvu tečajev v Trstu. Tako bi lahko konvikt ustanovili tam.²⁶¹

Jeseni 1917 so v Kromerizu predvsem na pobudo Frana Žnideršiča, ki je bil organizator in nadzornik slovenskih in italijanskih begunskih šol na Moravskem, odprli slovenski ljudskošolski zaposlovalni tečaj. Za šolarje je bil odprt tudi internat v Apostolatu sv. Cirila in Metoda.²⁶²

V prvi številki leta 1917 je prispevek iz lista Kremser Zeitung. Pisal je o razstavi begunskih otrok v Oberhollabrunnu in pohvalil učiteljico Drago Medič, ki je imela za to največ zaslug. Pohvalili so »risbe, slike, rezbarije, šivanje in umetno vezenje.«²⁶³ Navdušeni so bili tudi nad nemškimi zvezki, ki so jih pisali slovenski otroci.

Še pred koncem vojne so se begunci že pričeli vračati v razrušene domove. Nepodpisan učitelj iz Kojskega je objavil članek o obnovitvi briških šol v Kojskem, Višnjeviku, Vipolžah in Cerovem. Nekaj šolskih knjig je dobil od Posredovalnice za goriške begunce v Ljubljani, prosil pa je še druge šole, da mu pošljejo učila in knjige.²⁶⁴

Pesmi

Nekaj pesmi je objavil Učiteljski tovariš. Prva je bila objavljena leta 1914 in posvečena učitelju Hermanu Rudežu, ki je padel na tujem. Pesem poziva h končanju prelivanja krvi.²⁶⁵

258 Kaj bo vendar s slovensko goriško gimnazijo? *UT*, 56, 1916, (14. 7.), št. 14, str. 3.

259 Srednješolske vesti, *UT*, 56, 1916, (3. 11.), št. 22, str. 3.

260 Gimnazijski zaposlovalni tečaji v Trstu, *UT*, 57, 1917, (12. 1.), št. 1, str. 2.

261 Ministrstvo je umaknilo odlok o ustanovitvi tečajev in konvikta za goriške slovenske srednješolce v Kromerizu, *UT*, 57, 1917, (29. 1.), št. 2, str. 3.

262 Slovenska šola za goriške begunce v Kromerizu, *UT*, 57, 1917, (16. 11.), št. 23, str. 4.

263 Šolska razstava, *UT*, 57, 1917, (12. 1.), št. 1, str. 4.

264 Obnovitev goriške šole, *UT*, 58, 1918, (17. 5.), št. 11, str. 1–2.

265 Tovarš, Pesem smrti, (Padlemu tovarišu Hermanu Rudežu v spomin), *UT*, 54, 1914, (20. 11.), št. 40, str. 3.

V letu 1915 je več pesmi. Prva od njih je *Mati*, kjer otroci sprašujejo mater o očetu, ki je padel. *Mati* jim ne pove resnice in jih miri.²⁶⁶

Pesem o materini žepni ruti izraža materino skrb zanj, njeno trpljenje in veselje.²⁶⁷

Naslednja pesem je posvečena reki Soči, ob kateri so potekali boji, v njih številni padli in poziv reki, naj pokaže svojo moč in morijo konča. V naslednji pa je govor o mrtvih, ki sprašujejo žive, kaj jim bo po vojni ostalo.²⁶⁸

O številnih beguncih, ki so morali od doma, govori ena od pesmi. Bratje jim bodo lajšali gorje in jih tudi vrnili po vojni domov. Naslednja pesem govori o našem *Krasu*, ki zdaj krvavi, a bo dočkal lepše dni.²⁶⁹

Sledi pesem borcev, ki poziva na boj s sovražnikom za domovino. Na isti strani je pesem o vdovi, ki sprašuje, kje je pokopan njen mož.²⁷⁰

Pesem o razrušenih domovih govori o pogumu, da si bodo ljudje, ki so vse izgubili, to znova zgradili.²⁷¹

Fran Pirc je napisal pesem v slovo prijatelju Leopoldu Ažmanu, dobremu učitelju in kolegu, ki je premlad umrl na bojnih poljanah, a je vsaj pokopan v domači zemlji.²⁷²

Leta 1916 je učitelj in pesnik Anton Gaspari objavil pod naslovom *Pisma 1916* štiri pesmi, ene so poslane na fronto, druge s fronte.²⁷³

Več pesmi je objavil pesnik in risar Franc Rojec. Leta 1916 je objavil pesem, posvečeno Juliju Friedlu, ki je padel na fronti, in pesem *Vlak ropoče*.²⁷⁴ Naslednje leto je napisal pesem *Ženi k dvajsetletnici*. Ob dvajsetletnici poroke ji je pisal iz rezervne vojaške bolnice v Gradcu.²⁷⁵

Učitelj, pisatelj in urednik Engelbert Gangl ima pesmi v letih 1916, 1917 in 1918. Leta 1916 je objavil *Pesem mladine*, domoljubno pesem, ki budi upanje na lepšo prihodnost,²⁷⁶ leta 1917 pa pesmi *Obup*, *Izprevod* in *Novi soneti*. Izražajo žalost zaradi vojnih razmer, ki jo blaži le rahlo upanje na zmago.²⁷⁷

Leta 1918 po koncu vojne je objavil pesem *Tabor*. V njej nastopajo: sokol, sokolice, kmet, delavec, meščan, rudar, železničar, uradnik, mornar, oče, mati, glas iz globočine in zbor mladine. Izraža enotnost vseh pri obnovi domovine.²⁷⁸

266 M. Buchner, Poslovenil črnovojnik V. R. , *Mati*, *UT*, 55, 1915, (29. 1.), št. 2, str. 2.

267 Engelbert Gangl, Materina žepna ruta, *UT*, 55, 1915, (21. 5.), št. 10, str. 2. Podpis: G.

268 Hinko Medič, Soči, Engelbert Gangl, Govor mrtvih, *UT*, 55, 1915, (8. 10.), št. 15, str. 1. Podpis: G.

269 Andrej Rape, Begunci, Hinko Medič, Hej, Slovenci! *UT*, 55, 1915, (10. 9.), št. 14, str. 1.

270 Fran Žgur, Vojna, Pesem borcev, *UT*, 55, 1915, (9. 4.), št. 7, str. 2. Engelbert Gangl: Vdova. Podpis: E. G.

271 Engelbert Gangl, Razrušene hiše, *UT*, 55, 1915, (29. 10.), št. 16, str. 2. Podpis: G.

272 Fran Pirc, Zadnji pozdrav prijatelju Leopoldu Ažmanu, + 19. 11. 1915, *UT*, 55, 1915, (3. 12.), št. 18, str. 1.

273 Anton Gaspari, *Pisma 1916*, *UT*, 56, 1916, (10. 3.), št. 5, str. 1.

274 Franc Rojec, Vojna, *UT*, 56, 1916, (14. 7.), št. 14, str. 1; (28. 7.), št. 15, str. 1–2.

275 Franc Rojec, Ženi k dvajsetletnici, *UT*, 57, 1917, (18. 5.), št. 10, str. 3.

276 Engelbert Gangl, Pesem mladine, *UT*, 56, 1916, (2. 6.), št. 11, str. 1–2.

277 Engelbert Gangl, Izprevod, Obup, Novi soneti, *UT*, 57, 1917, (1. 6.), št. 11, str. 1; (15. 6.), št. 12, str. 2; (13. 7.), št. 14, str. 1.

278 Engelbert Gangl, *Tabor*, *UT*, 58, 1918, (2. 11.), št. 24, str. 1–2.

Avtor s psevdonomom je leta 1916 objavil domoljubno pesem, polno zvestobe cesarju in domovini Avstriji.²⁷⁹

Leta 1917 je bila objavljena tudi Cesarjeva pesem, ki je bila po obliki in deloma po besedilu spremenjena, tako, da je ustrezala takratnim razmeram.²⁸⁰

Po koncu vojne je nadučitelj iz Ihana Fran Jordan objavil pesem, v kateri pravi, da si je v vojni želel umreti, zdaj v svobodi pa si želi živeti.²⁸¹

Josip Čonč, nadučitelj iz Jarenine, je objavil pesmi v letniku 1917 in 1918. Največ jih je bilo posvečeno zvestobi cesarju. Tako je objavil pesem ob smrti cesarja Franca Jožefa, ob izvolitvi novega cesarja Karla, pesem je posvetil tudi avstro-ogrskemu maršalu Svetozarju Borojeviću. Dve pesmi je posvetil tudi Krasu, ki mu edino Avstrija daje zavetje. Zanimivi sta pesmi Vojna in žena ob članku Naše ženstvo v sedanji vojni²⁸² in Vojna in učitelj. V slednji poudarja, da je učitelj vedno povsod na razpolago, tako se je izkazal tudi v vojni.²⁸³

Slovstvo in knjige

Izšlo je kar nekaj literarnih del o vojni, o katerih so poročale naše pedagoške revije.

Učitelj Pavel Flere je napisal mladinski spis, ki ga je odobrilo c. kr. ministrstvo za pouk. Opisuje začetek vojne, mobilizacijo, odhod vojakov, črtice iz življenja beguncev in ujetnikov. Knjižico so listi toplo priporočali.²⁸⁴

V letih 1914 in 1915 je izšlo več del učitelja iz Središča Antona Kosija, ki je dela tudi sam založil in dohodek od prodaje namenil Rdečemu križu. Prva je bila pesem s spremljavo harmonija ali klavirja. To je Kosi uglasbil, besedilo pa je napisal Vekoslav Poljanec. Pesem je pozdravljala zmago in je bila po mnenju poročevalca zelo primerna za šolske prireditve.²⁸⁵

Napisal je tudi knjigo Iz dni skrbi in žalosti, v kateri je bila igra in nekaj povesti. Ocenjevalec je menil, da bo knjiga lep dokument dobe.²⁸⁶

Prav tako je priredil za mladino tudi opis zanimivih dogodkov v Avstriji v letu 1914. Kritika v Učiteljskem tovarišu je menila, da knjiga ne vsebuje nič novega, da so

279 Nedin Sterad, Naša kri, *UT*, 56, 1916, (28. 7.), št. 15, str. 1.

280 Cesarstva pesem, *UT*, 57, 1917, (21. 6.), št. 13, str. 1.

281 Fran Jordan, Smrt, prizanesi! *UT*, 58, 1918, (29. 11.), št. 27, str. 2.

282 Josip Čonč, Vojna in žena, *UT*, 57, 1917, (6. 4.), št. 7, str. 3.

283 Josip Čonč, Vojna in učitelj, *UT*, 57, 1917, (27. 7.), št. 15, str. 3.

284 Pavle Flere: Avstrijska slava v prvih dneh svetovne vojne 1914/15. *UT*, 55, 1915, (8. 10.), št. 15, str. 3.

285 Za domovino Avstrijo, Dvoglasna pesem s spremljevanjem harmonija ali klavirja, Uglasbil A. Kosi, besede zložil Vekoslav Poljanec, Bojno leto 1914–15, *UT*, 55, 1915, (21. 5.), št. 10, str. 3.

286 Anton Kosi, Iz dni skrbi in žalosti, Igrokaz in povesti, Slovenski mladini in preprostemu ljudstvu v pouk in zabavo, *UT*, 55, 1915, (21. 5.), št. 10, str. 3.

dogodki vzeti iz takratnega časopisja.²⁸⁷ Pohvalil pa jo je Pavel Flere v Popotniku, ker vsebuje poleg že znanih tudi nova poglavja, med drugim neobjavljena pisma. Dobrodošel je tudi uvod h knjigi o pomenu vojne in opis vojaških stopenj.²⁸⁸

Kosi je v duhu dobe izbral tudi 25 vojaških narodnih in ponarodelih pesmi, jim dodal Cesarsko pesem in na prvo mesto dal pesem Slovenci smo! Nepodpisani avtor ocene v Popotniku je napisal, da si te pesmi še pred enim letom ne bi upali peti. Knjižico je zelo priporočal šolam.²⁸⁹

V Slovenskem učitelju so decembra 1914 objavili seznam knjižic, ki bodo opisovale bojne vrvež in še marsikaj, kar niso prinesli časniki. Priporočali so jih za šolske knjižnice. Izhajale pa naj bi dvakrat na mesec.²⁹⁰

Učiteljski tovariš in Popotnik sta objavila, kaj je za branje med vojno priporočal nek berlinski časnik, ki je izvedel anketo med številnimi učenjaki. Ti so priporočali dela iz zgodovine Anglije in Shakespearjevega Henrika V, iz zgodovine nemških držav pa Friderika II. Nekateri so se odločali tudi za Zolajev roman Polom in Tolstojevo Vojno in mir. Na koncu članka je opomba, da pri nas priporočajo za poznavanje razmer v Rusiji delo dr. Bogomila Vošnjaka Na razsvitu.²⁹¹

Poročilo o knjigah, ki jih je izdala Družba sv. Mohorja za leto 1915, omenja članek o zgodovini svetovne vojne v Koledarju in knjigo dr. Karla Capudra Zgodovina c. in kr. pešpolka št. 17, ki piše o junaških slovenskih vojaki. Ob tem navdušeno doda: »To smo mi – to je naša kri.«²⁹²

Izšla je pesniška zbirka Silvina Sardenka o vojnih grozotah, junaštvi in tolažbi žalujočim vdovam in sirotam, ki so jo ocenili kot »nov biser v slovenski pesniški književnosti.«²⁹³

Gimnazijski katehet in profesor dr. Josip Jerše je napisal šmarnično berilo, v katerem je obravnaval sodobne vojne dogodke v zvezi z verskimi resnicami, posebej z Marijo kot tolažnico.²⁹⁴

Dr. Rudolf Andrejka je v nemščino prevedel 36 slovenskih vojaških pesmi, 14 umetnih in 12 narodnih. Knjiga je bila tudi bogato ilustrirana.²⁹⁵

O tej knjigi je pisal tudi Popotnik in v poročilu poudaril, da pesmi kažejo ljubezen slovenskega naroda do domovine in vladarske hiše.²⁹⁶

287 Anton Kosi, Izpod črno-rumene zastave, Zanimivi dogodki iz vojnega viharja v Avstriji leta 1914, Za mladino in preprosto ljudstvo priredil in izdal, *UT*, 54, 1914, (4. 12.), št. 41, str. 4–5.

288 Pavle Flere, Času primerna spisa A. Kosija, *P*, 36, 1915, str. 141.

289 Anton Kosi, Vojaške narodne pesmi, I, *P*, 36, 1915, str. 196–197.

290 »Svetovna vojska«, *SU*, 15, 1914, št. 12, str. 287–288.

291 Kaj naj čitamo med vojno? *UT*, 54, 1914, (18. 12.), št. 42, str. 4; *P* 1915, str. 48.

292 Knjige Družbe sv. Mohorja 1915, *SU*, 17, 1916, št. 1, str. 24.

293 Silvin Sardenko, Nebo žari, pesmi, *SU*, 17, 1916, št. 3, str. 72.

294 Kraljica vojnih trum, Šmarnično berilo, *SU*, 17, 1916, št. 4, str. 96.

295 Slovenische Kriegs- und Soldaten-Lieder, *SU*, 17, 1916, št. 7–8, str. 176.

296 Slovenische Kriegs- und Soldatenlieder, *P*, 37, 1916, št. 4, str. 161–162,

V Trstu je izšla v korist goriškim beguncem knjižica Alojzija Resa Ob Soči, ki je imela podnaslov: vtisi in občutja z goriškega bojišča.²⁹⁷

Več o njej je napisano v Popotniku, ki citira avtorjevo misel, da s knjigo morda pripomore olajšati begunsko bedo. Poročevalec knjigo priporoča vsem šolskim knjižnicam kot spomin na trpljenje in na ljubezen do domovine.²⁹⁸

V Učiteljskem tovarišu so več zapisali tudi ob 2. izdaji te knjige, ki je doživela velik uspeh, saj so jo ponatisnili že po treh mesecih od izida prve. Druga izdaja je obogatena še s črtico K Adrijii in je pravi dokument dobe.²⁹⁹

Leta 1917 je predstavljen prvi zvezek Domoljubove knjižnice, ki ga je spisal Aleš Ušeničnik z naslovom Vojska in mir. Poročilo pravi: »To je menda prva apologetična knjižica, ki je zagledala beli dan iz potrebe, povzročene po sedANJI vojski in vsled nje-nega kvarnega vpliva.«

Blažilne nauke je podal v preprostem jeziku.³⁰⁰

V Popotniku 1916 je precej prostora namenjeno Slovenskim vojaškim narodnim pesmim, ki jih je priredil France Marolt. Namenjena je bila slovenskim vojakom in opeva različne faze vojakovega življenja. Poleg 35 narodnih pesmi je v dodatku dodanih še 6 umetnih pesmi in cesarska. Avtor poročila je vsebino knjige pohvalil, pripombe pa je imel na harmonizacijo, ki je preveč umetna.³⁰¹

Tej zbirki so namenili pozornost tudi v Učiteljskem tovarišu. O njej sta poročala nepodpisan avtor in glasbenik in skladatelj Zorko Prelovec, ki je takrat prebival v Pragi. Oba sta namenila pozornost posameznim pesmim in zbirko toplo priporočala pevskim društvom, šolam, posebej pa vojakom na frontah in v bolnišnicah.³⁰²

V Učiteljskem tovarišu leta 1916 so poročali o zbirki vojaških narodnih pesmi, ki jih zbral učitelj Anton Kosi. Zapisali so, da zbirka priča, da ni dogodka v našem narodu, ki ga ne bi spremljala pesem, in da toliko pesmi o vojni dokazuje, da smo se Slovenci vedno borili za Avstrijo in cesarja.³⁰³

V Popotniku 1917 je omenjena knjiga Pavla Flereta Avstrijska slava v prvih dneh vojne, namenjena otrokom z živahnim in lahkotnim besedilom.³⁰⁴

Njegova knjiga je omenjena tudi v Učiteljskem tovarišu, kjer piše, da gre za patriotične črtice o dogodkih iz prvih dni svetovne vojne.³⁰⁵

297 Alojzij Res, Ob Soči, *SU*, 17, 1916, št. 10, str. 224.

298 Alojzij Res, Ob Soči, *P*, 37, 1916, št. 6, str. 247.

299 Alojzij Res, Ob Soči, *UT*, 57, 1917, (23. 3.), št. 6, str. 6.

300 Vojska in mir, *SU*, 18, 1917, št. 4, str. 96.

301 Ciril Pregelj, Slovenske vojaške narodne pesmi za moški zbor, priredil Franc Marolt. *P*, 37, 1916, št. 4, str. 160–161.

302 Slovenske vojaške narodne pesmi, *UT*, 56, 1916, (5. 5.), št. 9, str. 3; (16. 6.), št. 12, str. 1–2.

303 Vojaške narodne pesmi za šolo in dom, *UT*, 56, 1916, (14. 1.), št. 1, str. 3.

304 Avstrijska slava v prvih dneh vojne, *P*, 38, 1917, št. 1, str. 33.

305 Avstrijska slava v prvih dneh vojne, *UT*, 57, 1917, (29. 2.), št. 2, str. 3.

V letniku 1918 je pisatelj Jan Baukart napisal članek ob knjigi Henrija Barbussa *Ogenj*. Po njegovem se je vojna vrinila v šolo, v vsak predmet, vendar pa je njegova misel, da bi bil zločin »opozarjati na lepe strani vojne, četudi bi jih imela.« Knjiga predstavlja črnovojnike, ki so bili prisiljeni v vojno, niso pa vojaki v pravem smislu. Knjiga je obtožba vojne in veroizpoved človeka, ki veruje v človeštvo in njegovo rešitev. Sam pa je mnenja, da o vojni ne bo govoril v šoli, saj je treba v tem času vsaj neke govoriti o lepih stvareh.³⁰⁶

V Učiteljskem tovarišu 1917 so pisali o knjigi profesorja dr. Ivana Laha Dore, ki jo je napisal pred odhodom na fronto. Namenjena je odrasli mladini, govori o dečku z dežele, ki išče svojega mobiliziranega očeta v mestu in bolnišnici in tragično konča.³⁰⁷

Po vojni

Zanimiva je izjava čeških socialnih demokratov, ki jo je objavil Učiteljski tovariš v decembrski številki leta 1914. Upajo, da je ta vojna »morda zadnja v zgodovini evropskega človeštva« in po njej hočejo, da njihov narod končno dobi v Evropi mesto, ki mu gre po pravici in kulturnem delu. Članek zaključuje opomba, da isto velja tudi za Slovence.³⁰⁸

Ob koncu leta 1915 je izšel obsežen članek dr. Antona Božiča iz celjske revije *Zadruga* o nalogi kreditnih zadrug po vojni. Po vojni se je treba pripraviti na podvojeno gospodarsko delo, ki je med vojno zamrlo. Zadruge morajo skrbeti za dvig poljedelstva, živinoreje, bančništva, denarništva, trgovine, obrti in industrije, prenovo kmetij in obrambo našega kmečkega stanu in nuditi kredite. Glavna naloga zadrug pa je »zbirati denar in ga držati razpoložljivega za čas po končani vojni.«³⁰⁹

V *Popotniku* je pedagog Friedrich Wilhelm Foerster v članku omenil tudi, da moramo mladino pripraviti na prihodnjo zopetno združitev narodov brez sovraštva in »prekletstva zmage.«³¹⁰

V Slovenskem učitelju je kratek sestavek o tem, da se bodo posledice vojne poznale šele veliko kasneje. Poleg gorja, ki ga je vojna prinesla, pa je v njej tudi toliko lepih zgledov tovarištva in požrtvovalnosti, ki bodo »proniknili na dan šele po zmagi.«³¹¹

V člankih v pedagoških časopisih so se nekateri dotaknili tudi vprašanja, kaj po končani vojni. Nekateri so upali, da bo ta vojna zadnja v Evropi, njene posledice se bodo pokazale šele čez čas. To bo čas združitve narodov, pozabiti bo treba na sovraštvo in maščevanje, poskrbeti pa tudi za oživitve gospodarstva.

306 J. Baukart, *Knjiga o vojni*, (H. Barbusse: »Ogenj«, *P*, 39, 1918, št. 3–4, str. 92–95.

307 Dr. Ivan Lah: Dore, *UT*, 57, 1917, (20. 4.), št. 8, str. 6.

308 Vojna, Izjava čeških socialnih demokratov, *UT*, 54, 1914, (18. 12.), št. 42, str. 1.

309 Anton Božič, Naloga naših kreditnih zadrug po vojni, *UT*, 55, 1915, (3. 12.), št. 19, str. 2–3.

310 Friedrich Foerster, Pedagoška obravnava svetovne vojne v šoli in doma, *P*, 36, 1915, str. 162.

311 Nasledki sedanje svetovne vojske, *SU*, 15, 1914, str. 259.

V Popotniku je učitelj Pavel Flere objavil prispevek v več nadaljevanjih z naslovom O bodoči vzgoji. V njem je prikazal razne smeri v vzgoji na tujem. Pričel je s pozivom staršem, učiteljem in vzgojiteljem, ki je bil objavljen v nemških časopisih. Podpisali so ga nemški profesorji, pisatelji, uredniki in rektor. V njem naslovljence pozivajo, naj store vse, da otroci ne bi čutili narodnostnega sovraštva, maščevalnosti in škodoželjnosti. V miru se bodo stkale kulturne vezi z narodi, s katerimi so bili v vojni sovražniki, zato je naloga vzgojiteljev, da otroke vzgoje v tem smislu. Flere je v članku nato pisal o strujah, ki so v Nemčiji prevladoval: umetniška vzgoja, delovna šola, enotna šola in narodna šola in razlike med njimi. Ugotovil je, da vse te struje zasledujejo isti cilj, to je vzgoja značaja, samo po različnih poteh.³¹²

V letniku 1918 je Flere napisal obsežen članek o socialnem skrbstvu. Opisal je pregled do ustanovitve ministrstva za socialno skrbstvo in najnovejše zakone o skrbstveni vzgoji: zakon o otroškem delu, zakon o skrbstvu za mladino in zakon o mladinskem kazenskem pravu. Na koncu članka je zapisal, da se z mladinskim skrbstvom odpira novo delovno torišče za učiteljstvo. Zato je članek namenjen predvsem njim, da se poučijo o svojih prihodnjih nalogah in nanje pripravijo.³¹³

V Slovenskem učitelju je Anton Čadež leta 1917 napisal dva članka, v katerih omenja predvsem društvo Svobodna šola. V prvem je pisal o šolskem programu tega društva, ki je izdalo svoj koledar. Program tega društva je predvsem naperjen proti verski šoli in vzgoji. Društvo je skušalo v svojem programu propagirati tudi enotno šolo, a krščanski pedagogi naj pokažejo, kje je bistvo njihove reformirane šole.³¹⁴

V drugem članku je zapisal, da tudi po vojni ne bo miru, saj bodo nasprotja med vero in nevero na novo vzplamtela. To dokazuje zborovanje društva Svobodne šole na Dunaju, kjer je bilo jasno povedano, da je namen reforme osvoboditev šole iz objema Cerkve in ločitev Cerkve od šole. Čadež je na koncu članka poudaril, da izkušnje iz vojne kažejo, da je verska vzgoja nujno potrebna.³¹⁵

V Učiteljskem tovarišu je bilo veliko prispevkov o reformi šole po vojni. V nepodpisanem članku v začetku leta 1917 je govor o podržavljenju ljudskih in meščanskih šol, kar so avstrijski učitelji v veliki večini pozdravili. Vlada in parlament pa morata uvesti enotno šolo, da se bo vsak lahko izobrazil po svojih zmožnostih.³¹⁶

Primorski učitelj Ferdo Kleinmayer je pisal o težavah, ki jih bodo imeli učitelji po vojni. Mladina je v visokem odstotku osirotela, je podhranjena in v manjšem odstotku tudi moralno pokvarjena. V šoli se bodo morali posvetiti predvsem vzgoji in ne

312 Pavel Flere, O bodoči vzgoji, *P*, 37, 1916, št. 1, str. 3–9, št. 2, str. 40–45, št. 3, str. 97–102, št. 4, str. 133–137, št. 5, str. 181–189, št. 6, str. 228–238, 38, 1917, št. 2, str. 41–48, št. 3–4, str. 105–133, št. 5–6, str. 153–162.

313 Pavel Flere, Oblastvena ureditev socialnega skrbstva, *P*, 39, 1918, št. 1–2, str. 13–22, št. 5, str. 140–145, št. 6, str. 172–176.

314 Anton Čadež, Šolski program »svobodne šole«, *SU*, 18, 1917, (15. 3.), št. 3, str. 54–55.

315 Anton Čadež, Vojska po vojski, *SU*, 18, 1917, (15. 4.), št. 4, str. 78–80.

316 Podržavljenje ljudske in meščanske šole, *UT*, 57, 1917, (26. 1.), št. 23, str. 1.

toliko pouku, starši pa se bo morali prilagoditi vzgoji v šoli. Ob koncu je še zapisal, da mora biti šola poddržavljena in dostopna vsem.³¹⁷

Učitelj Ivan Dimnik je leta 1917 objavil kar nekaj člankov o izobrazbi učiteljev. V vseh je poudarjal, da bo po vojni zelo primanjkovalo učiteljev, učiteljice jih ne bodo mogle nadomestiti. Edina rešitev tega vprašanja je povečanje njihovih dohodkov. Že v četrtem razredu meščanske šole bi morali spremeniti učni načrt, da bi bil v tem razredu že pripravljalni tečaj za učiteljske. Učiteljska naj trajajo 6 let, učitelji na meščanskih šolah pa bi morali imeti visoko izobrazbo. Učiteljska naj bi bila enakovredna drugim srednjim šolam, da bi imeli absolventi možnost študija na univerzi.³¹⁸

Tega leta je Pavel Flere v Učiteljskem tovarišu objavil, da so 10. septembra na seji upravnega odbora Zaveze obravnavali vprašanje ureditve šolstva po vojni. Odločili so se, da pripravi načrt posebna komisija. V Učiteljskem tovarišu bodo objavljali vprašanja in nasvete v zvezi s tem.³¹⁹ Tako je v listu pod naslovom Načrt preustrojitve našega šolstva izšlo v letu 1917 in 1918 več prispevkov v zvezi s tem. S predlogi so se oglasili učitelji: Engelbert Gangl, Ljudevit Černej, Jan Baukart, Jože Pahor in Ivan Šega.³²⁰

Pavle Flere je ob koncu leta 1917 navedel predloge o reformi šolstva v nadaljnjo obravnavo. Splošna načela so enotna narodna vzgoja. Ljudske šole naj bodo javne in naj nudijo splošno izobrazbo, nadaljevalne šole naj nudijo strokovno in splošno izobrazbo kot nadaljevanje ljudske šole, srednje šole naj nudijo osnove znanstvene izobrazbe, visoke pa poglobitev znanstvene in strokovne izobrazbe. Pouk naj bo brezplačen, revnim šolarjem pa zagotovljena podpora (npr. štipendije).³²¹

Leta 1918 je Pavle Flere objavil svoje poročilo na Zavezinem zborovanju 28. decembra 1917. V komisiji za reformo šolstva je bilo organizirano več skupin: za organizacijo šolstva, za socialne ustanove na šolah, za stališče učiteljstva v šolstvu, za narodno žensko vzgojo in zunajšolsko vzgojo.³²²

V tem letniku Učiteljskega tovariša sta izšli tudi dve prilogi. V prvi je Pavel Flere objavil vladni predlog o reformi učiteljskih in opombah učiteljstva,³²³ v drugi pa isto tematiko Ivan Dimnik.³²⁴

317 Ferdo Kleinmayer, Ob vratih bodočnosti, *UT*, 57, (23. 3.), št. 6, str. 3–4.

318 Ivan Dimnik, Beseda o učiteljskem naraščanju, *UT*, 57, 1917, (20. 4.), št. 8, str. 1; Predlogi za spolnolitev učiteljske izobrazbe, (18. 5.), št. 10, str. 4; Učiteljski naraščaj, (24. 8.), št. 17, str. 2. Podpis: D.

319 Pavel Flere, Načrt preustrojitve našega šolstva, *UT*, 57, 1917, (5. 10.), št. 20, str. 3.

320 Načrt preustrojitve našega šolstva, *UT*, 57, 1917, (19. 10.), št. 21, str. 3, (2. 11.), št. 22, str. 3, (16. 11.), št. 23, str. 2.

321 Pavel Flere, Načrt preustrojitve našega šolstva, *UT*, 57, 1917, (30. 11.), št. 23, str. 2.

322 *ibid*, *UT*, 58, 1918, (22. 3.), št. 6, str. 3.

323 Pavel Flere, Vladni načrt o reformi učiteljskih in naše stališče napram njemu, *UT*, 58, 1918, priloga k št. 16, (26. 7.), 3 str.

324 Ivan Dimnik, Reforma šolstva in naše stališče k vladni predlogi o reformi učiteljskih, *UT*, 58, 1918, priloga k št. 18, (23. 8.), 4 str.

Stališča učiteljske organizacije Zaveze je pojasnil Flere tudi v Popotniku. Z vladnim predlogom niso bili zadovoljni. Zahtevajo temeljito predizobrazbo za dijake, ki bodo šli na učiteljišče. Na njem naj študij traja 6 let, učni načrt naj se spremeni tako, da bo učiteljišče enakovredno drugim srednjim šolam in se bodo njegovi gojenci lahko vpisali na univerzo. Profesorji na učiteljišču naj imajo visokošolsko izobrazbo.³²⁵

Zanimiv je kratek sestavek novembra 1918 v Učiteljskem tovarišu. Reforme v šolstvu še ne bodo kmalu uveljavljene, učitelji pa lahko nekaj že takoj store. Takoj naj ukinejo pouk nemščine v 1. in 2. razredu ljudskih šol ter poučevanje nekaterih predmetov v nemščini v višjih razredih ljubljanskih šol.³²⁶

Učiteljski tovariš, glasilo avstrijsko jugoslovanskega učiteljstva, je bil tednik, zato ima tudi največ novic o vojni. Takoj ob začetku vojne je objavil ukaze ministrstva, manifeste cesarja, kasneje pa podatke o stanju na bojiščih, vojnem posojilu in navodila prebivalstvu. Izšlo je nekaj člankov o učiteljevi vlogi pri vzgoji mladine, ta naj bo predvsem domoljubna. Objavljeni so bili odloki šolskih oblasti, ki so šolam ukazale, naj pripravljajo vojne zbirke. Te naj vsebujejo fotografije učiteljev in učencev, ki so padli, odlikovanja, ki so jih dobivali, spomine na vojno ter kose orožja. Poročali so o pouku na ljudskih in srednjih šolah, ki je bil nereden in moten, saj so šolska poslopja zasedli vojaki. Veliko poročil je bilo o tržaških šolah, ki jih je ustanavljala Družba sv. Cirila in Metoda. Največ je v njem člankov o mobiliziranih učiteljih, nekrologov, pisem vojakov s fronte in ujetništva, o črnovojnikih, o ranjenih in padlih. Učitelji, ki so ostali na domovih, so se večkrat pritožili zaradi prenizkih draginjskih doklad in slabega materialnega položaja. Redna rubrika v časopisu je bila o delu učiteljstva pri Rdečem križu in vojnem posojilu. Poročali so o dobrodelnih akcijah za pomoč vojakom, ranjencem, vdovam in sirotam na šolah. Spremljali so delo begunskih šol v Avstriji in na Češkem, kjer so se šolali slovenski otroci. Objavljenih je bilo nekaj poročil o knjigah z vojno tematiko in nekaj pesmi. Vzgoji in reformi šolstva je bilo namenjeno veliko prispevkov zlasti v letu 1918. Učiteljska organizacija Zaveza je objavljala svoje predloge o reformi, posebej o učiteljiščih. Šole naj bi bile državne, namenjene vsem, učiteljišča naj bi bila izenačena z drugimi srednjimi šolami in trajala 6 let. Prav tako je objavljala obvestila o odlikovanjih, ki so jih za vojne zasluge prejeli posamezni učitelji, pesmi o vojni in očne literarnih del z vojno tematiko. Zanimivi so tudi sezname mobiliziranih učiteljev, naročnikov Učiteljskega tovariša, razvrščeni po posameznih deželah.

Popotnik, pedagoški in znanstven list, je izhajal mesečno. Na začetku vojne je objavil poslanico učiteljem in jih pozival, da store svojo domoljubno dolžnost, se javijo v vojsko ali delujejo humanitarno doma. Urednik Flere je objavil največ člankov o vojni in pouku o njej, najprej svojega, v katerem je poudaril, da so sedaj učni načrt

325 Pavel Flere, Vladni zakonski načrt o izpremembi učiteljske izobrazbe, *P*, 39, 1918, št. 3–4, str. 81–92.

326 Najnujnejša reforma v naših šolah, *UT*, 58, 1918, (2. 11.), št. 24, str. 4.

vojni dogodki, in sicer pri vseh predmetih. Prevedel je zapovedi vojne pedagogike dveh nemških pedagogov in predavanje pedagoga Foersterja o pedagoški obravnavi svetovne vojne v šoli in doma. Poleg tega je predlagal udeležbo otrok pri zapisovanju vojne kronike. Sledili so odmevi nekaterih učiteljev, ki so opisali svoje izkušnje pri pouku v vojnem času. Med krajšimi novicami so objavili letno poročilo o delu ljudskih šol v letu 1914 na Kranjskem ter dve statistiki v vojnem letu, in sicer število slušateljev na avstrijskih tehničnih visokih šolah in obisku avstrijskih srednjih šol. Objavili so samo vojno odlikovanje Popotnikovega dopisnika dr. Ljudevita Pivka, od slovstvenih del o vojni pa poročilo o Kosijevih Vojaških narodnih pesmih. Opisane so bile struje, ki so prevladovala v tujini in imele skupen cilj – vzgojo značaja. To so bile: umetniška vzgoja, enotna šola, delovna šola in svobodna šola. Leta 1918 je bil objavljen vladni zakonski načrt o spremembi učiteljske izobrazbe. Knjigam, ki so obravnavale vojno tematiko, je bila v Popotniku namenjena posebna pozornost.

Slovenski učitelj, glasilo jugoslovanskega krščanskega učiteljstva, je bil mesečnik, ki ga je urejal katehet Anton Čadež in napisal precej člankov o vojni, njenem vzroku, upanju na zmago in o učiteljevih dolžnostih v njej. O pouku v šoli o vojni je pisalo še nekaj avtorjev, strinjali so se v tem, da je treba učiti tudi o vojni, vendar primerno otrokovi starosti. Precej je bilo poročil o šolskih razmerah v Ljubljani in posebnih zavetiščih za otroke brez pouka. Številna so bila pisma iz ujetništva in bojišč, nekatera tudi v literarni obliki, na kratko omenjene begunske šole in seznam knjižic o vojni, ki bodo izšle. Objavljal je tudi številne članke o vzgoji v šoli. V vseh je bilo poudarjeno, da je vojna že pustila številne negativne posledice pri mladini. Zato je vloga učitelja zelo pomembna ne samo v šoli, ampak tudi zunaj nje. O vzgoji po vojni je bilo objavljenih nekaj člankov, v katerih so poudarjali pomen verske vzgoje, ki jo nekateri hočejo odpraviti.

Povzetek

V prispevku so obravnavani članki in novice, ki so jih prinašale slovenske pedagoške revije Učiteljski tovariš, Popotnik in Slovenski učitelj v letih 1914 do 1918. Največ jih je bilo v Učiteljskem tovarišu, Popotnik in Slovenski učitelj pa sta imela več daljših člankov. Ob začetku vojne so se v listih pojavljala razna obvestila učiteljskih društev, manifesti cesarja, odloki ministrstva za pouk in poročila o okrnjenem delovanju posameznih šol. Veliko je bilo člankov o vzgoji in pouku v vojni, pa tudi po vojni. Avtorji so ugotavljali, da so posledice vojne že vidne, mladina je prepuščena sama sebi in oponaša razvade odraslih. V člankih so učitelji in vzgojitelji navajali svoje izkušnje pri pouku in poudarjali, da je treba mladino predvsem odtegniti slabemu vplivu ulice in jo zaposliti tudi zunaj šole. Učitelji so v člankih menili, da je o vojni v šoli treba govoriti, vendar primerno otrokovi starosti, in to lahko pri vseh predme-

tih. Učni načrti naj bili vojni dogodki, čitanke pa časniki. Nikakor pa ne bi smeli podžigati sovraštva in maščevanja. Učenci naj bi pisali tudi svoja opažanja o vojnih dogodkih, kar bi bil prispevek k šolski vojni kroniki. Poročali so o delu učiteljstva in učencev pri humanitarnem delu, sodelovanju z Rdečim križem, skrbi za vdove in sirote in vodenju zavetišča za otroke brez pouka. Številna so bila poročila o mobiliziranih učiteljih, posebno o naročnikih in sodelavcih omenjenih pedagoških revij, nato poročila o ranjenih in ujetih, odlikovanih ter nekrologi o padlih. Iz bojišč in ujetništva so posamezni učitelji poročali, nekateri v literarni obliki. Iz krajev, kjer so delovale begunske šole za učence s Primorske, so poročali o njihovem delu, prav tako tudi o delu posredovalnic za begunce, ki so bile organizirane pri nas. Objavljenih je bilo tudi nekaj pesmi o borcih, beguncih in posvečenih padlim učiteljem. Izšlo je tudi nekaj poročil o literarnih delih – knjigah, ki so obravnavale vojno. Tudi o prihodnosti po končani vojni so pisali. Poudarjali so, da bo to čas združitve narodov brez sovraštva in maščevalnosti, kajti vojna je kljub vsem grozotam prinesla tudi nekatere lepe stvari, tovarštvo in požrtvovalnost. Predvsem pa bo treba poskrbeti za dvig gospodarstva, kar pa bo naloga kreditnih zadrug.

Viri in literatura

Viri

Učiteljski tovariš, 1914–1918.

Popotnik, 1914–1918.

Slovenski učitelj, 1914–1918.

Literatura

Begunsko šolstvo v 20. stoletju – naše in pri nas (ur. Mateja Ribarič). Slovenski šolski muzej: razstavni katalog št. 78, Ljubljana 2002.

Andrej Šavli, Naše goriško in istrsko begunsko šolstvo v prvi svetovni vojni, *Zbornik za historijo šolstva i prosvjete* (ur.), Ljubljana, Zagreb, Beograd 1973, str. 87–135.

Branko Šuštar, *Slomškova zveza 1900–1926*, Ljubljana 2004.

Zusammenfassung

Auswahl von Artikeln über den Ersten Weltkrieg in den pädagogischen Zeitschriften von 1914 bis 1918

Tatjana Hojan

Der Beitrag erörtert Artikel und Nachrichten, die von 1914 bis 1918 in den pädagogischen Zeitschriften „Učiteljski tovariš“ (Lehrerkammerad), „Popotnik“ (Wanderer) und „Slovenski učitelj“ (Slowenischer Lehrer) veröffentlicht wurden. Zu Beginn des Krieges sind in den Blättern verschiedene Benachrichtigungen von Lehrervereinen, Manifeste des Kaisers, Verordnungen des Ministeriums für Kultus und Unterricht, wie auch Berichte über die beeinträchtigte Tätigkeit von Schulen erschienen. Es gab viele Artikel über Erziehung und Unterricht während und nach dem Krieg. Die Lehrer schrieben in ihren Artikeln, dass man in der Schule über den Krieg sprechen muss, und zwar dem Alter der Kinder angemessen. Auf keinen Fall durfte man zum Hass und Rache anstiften. Die Schüler sollten über ihre Beobachtungen der Kriegsereignisse schreiben und damit zur schulischen Kriegsschronik beitragen. Es wurde über die Zusammenarbeit mit dem Roten Kreuz, Fürsorge für Witwen und Waisen, wie auch über die Verwaltung von Kinderheimen ohne Unterricht geschrieben. Es gab zahlreiche Berichte über mobilisierte Lehrer, insbesondere wenn es sich um Abonnenten und Mitarbeiter der genannten Zeitschriften handelte, dann Berichte über Verwundeten und Gefangenen, Ausgezeichneten und auch Nekrologe. Einzelne Lehrer berichteten über den Krieg von den Schlachtfeldern und aus der Gefangenschaft, einige in literarischer Form. Auch Lieder über Kämpfer, Migranten und gefallene Lehrer wurden veröffentlicht.